

A light blue map of the Czech Republic with regional boundaries, serving as a background for the title text.

**ŠKOLSTVÍ
POD LUPOU
2010**

ÚIV
2011

Naše poděkování patří členům týmu, kteří se podíleli na tvorbě Krajské ročenky a publikace Školství pod lupou.

Dále touto cestou děkujeme pracovníkům krajských a obecních úřadů, kteří se nemalou měrou podílejí na sběru statistických dat a bez jejichž spolupráce by tato publikace nemohla vzniknout.

Naše zvláštní poděkování patří sekretariátu INES OECD, který povolil ÚIV použít indikátory, které OECD zveřejňuje ve své publikaci Education at a Glance.

Lubomír Martinec
ředitel divize informační podpory
a služeb ÚIV
člen Working Party INES OECD

Michaela Kleňhová
ředitelka divize statistických informací
a analýz ÚIV
členka Working Party INES OECD

OBSAH:

ÚVOD.....	5
UČITEL JAKO JEDEN ZE ZÁKLADNÍCH ČINITELŮ VÝCHOVNĚ-VZDĚLÁVACÍHO PROCESU	7
POSTAVENÍ UČITELŮ V MEZINÁRODNÍM SROVNÁNÍ.....	8
UČITELÉ NA JEDNOTLIVÝCH TYPECH ŠKOL V ČR	13
MATEŘSKÉ ŠKOLY.....	14
ZÁKLADNÍ ŠKOLY	17
STŘEDNÍ ŠKOLY, VYŠŠÍ ODBORNÉ ŠKOLY A KONZERVATOŘE.....	22
MLADÍ UČITELÉ A OTÁZKA STÁRNUTÍ V REGIONÁLNÍM ŠKOLSTVÍ.....	28
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	31
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	31

GRAFY V TEXTU:

Graf 1: Průměrný měsíční plat učitelů mateřských škol a celkový průměrný měsíční plat v regionech ČR v roce 2010	14
Graf 2: Vzdelanostní struktura učitelů mateřských škol v letech 2006–2010.....	15
Graf 3: Věková struktura učitelů mateřských škol v letech 2006–2010	16
Graf 4: Průměrné platy učitelů mateřských škol podle věku v roce 2010	16
Graf 5: Počet dětí na úvazek učitele v mateřských školách v roce 2010.....	17
Graf 6: Přepočtený počet učitelů základních škol a jejich průměrný měsíční plat v roce 2010	18
Graf 7: Průměrné měsíční platy učitelů základních škol, celkový průměrný měsíční plat a podíly mužů v regionech ČR v roce 2010.....	18
Graf 8: Podíl nenárokových složek z celkového platu učitelů základních škol v roce 2010.....	19
Graf 9: Vzdelanostní struktura učitelů základních škol v letech 2006–2010	20
Graf 10: Věková struktura učitelů základních škol v letech 2006–2010	20
Graf 11: Průměrné platy učitelů základních škol a podíly mužů podle věku v roce 2010.....	21
Graf 12: Počet žáků na úvazek učitele na 1. a 2. stupni základních škol v roce 2010	22
Graf 13: Přepočtený počet učitelů středních škol a jejich průměrný měsíční plat v roce 2010	23
Graf 14: Průměrné měsíční platy učitelů středních škol včetně vyšších odborných škol a konzervatoří, celkový průměrný měsíční plat a podíly mužů v regionech ČR v roce 2010	23
Graf 15: Podíl nenárokových složek z celkového platu učitelů středních škol včetně vyšších odborných škol a konzervatoří v roce 2010	24
Graf 16: Vzdelanostní struktura učitelů středních škol včetně vyšších odborných škol a konzervatoří v letech 2006–2010	24
Graf 17: Věková struktura učitelů středních škol včetně vyšších odborných škol a konzervatoří v letech 2006–2010.	25
Graf 18: Průměrné platy učitelů středních škol včetně vyšších odborných škol a konzervatoří a podíly mužů podle věku v roce 2010	25
Graf 19: Počet žáků na úvazek učitele na středních a vyšších odborných školách v roce 2010	26
Graf 20: Vzdelanostní struktura mladých učitelů v 1.–3. platovém stupni v letech 2006–2010	28
Graf 21: Vzdelanostní struktura začínajících učitelů v 1. platovém stupni v letech 2006–2010.....	29
Graf 22: Vzdelanostní struktura začínajících učitelů ve 2. platovém stupni v letech 2006–2010.....	30

ÚVOD

Školství pod lupou vychází s dvouletou periodicitou a v letošním roce navazuje na pět předchozích publikací: Školství pod lupou 2001, 2002, 2004, 2006 a 2008.

Školství pod lupou 2001 bylo první publikací svého druhu a snažilo se zachytit a stručně popsat vývoj českého školství od sametové revoluce do roku 2000 s akcentem na některá témata. Tento materiál byl součástí projektu K 2001 – Datová obslužnost krajů, který byl zaměřen na vytvoření nového systému sběru a zpracování statistických údajů, z něhož by mohli čerpat jak pracovníci krajských úřadů, tak i odborní pracovníci zabývající se problematikou školství a vzdělávání. Projekt pro rok 2001 byl, stejně jako v dalších letech, schválen Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR a jedním z jeho hlavních úkolů bylo poskytnout statistické informace o školství v souvislosti s členěním na nově vzniklé územněsprávní celky.

Stěžejními tématy Školství pod lupou 2002, součástí projektu „K 2002 – Datová obslužnost krajů“, byly zejména platy pedagogických pracovníků a individuální a společenské přínosy vzdělávání.

Ve Školství pod lupou 2004 byla věnována pozornost kapitolám Kontext vzdělávání, Přístup ke vzdělávání, účast na něm a průchod vzdělávací soustavou a Individuální, společenské a pracovní přínosy ze vzdělávání.

Publikace této řady za rok 2006 byla zaměřena na průřezová témata Přístup ke vzdělávání, Průchod vzdělávací soustavou a Finanční zdroje vložené do vzdělávání.

Předchozí publikace – Školství pod lupou 2008 – se zabývala situací mladých lidí na trhu práce, zejména pak procesem jejich vstupu na pracovní trh, a to z pohledu nejvyššího dosaženého vzdělání.

Školství pod lupou 2010 je začleněno do projektu **K 2010 – Datová obslužnost krajů** a má podobu jako předchozí publikace. Tvoří součást ediční řady K 2010, která obsahuje jednu tištěnou publikaci a ostatní publikace v elektronické podobě:

- 1) **Krajská ročenka školství 2010** – statistická ročenka školství obsahuje podrobné informace o vybraných ukazatelích školské problematiky z regionálního pohledu.
- 2) **Školství do kapsy 2010** – publikace malého formátu, v níž uživatelé najdou takřka všechny datové údaje v regionálním členění (česko-anglická verze jak v elektronické, tak tištěné podobě).
- 3) **Školství pod lupou 2010** – analytická publikace s komentářem vybraných ukazatelů Krajské ročenky školství 2010.
- 4) **Elektronická česko-anglická publikace Školství v krajích podle ISCED-97** – publikace obsahuje základní datové a poměrové ukazatele školství podle mezinárodní klasifikace vzdělávání ISCED-97.
- 5) **CD-ROM Datová obslužnost krajů K 2010** - obsahuje výše uvedené publikace v elektronické podobě.

Při přípravě všech titulů ediční řady se jako v předchozích letech vycházelo z požadavků klientů (představitelů územněsprávních celků a odborné i laické veřejnosti) a z indikátorů uveřejněných v publikaci zaměřené na mezinárodní statistická srovnání v oblasti vzdělávání s názvem Education at a Glance, každoročně vydávané OECD.

V letošním roce je **tématem publikace Školství pod lupou „učitel“**. **Genderové aspekty, vzdělání, věková skladba učitelů, počet žáků na úvazek učitele jsou zde rozebírány a analyzovány odděleně na jednotlivých vzdělávacích úrovních či druzích škol (v rámci regionálního školství). Pozornost je věnována rovněž postavení učitelů v mezinárodním srovnání:** finančnímu ocenění učitelů (včetně hodinového platu a jejich platového ocenění ve srovnání s jinými profesemi), rozsahu jejich vyučovací povinnosti, počtu žáků na učitele a na velikost tříd.

Ve srovnání s Krajskou ročenkou školství 2010 je publikace Školství pod lupou 2010 zaměřena více analyticky, obsahuje řadu grafů, neobsahuje tabulky a vychází i z dalších informačních zdrojů, zejména z dat Informačního systému o platech (ISP)¹ Ministerstva financí a z publikace vydávané OECD

¹ V rámci regionálního školství předávají do ISP data o zaměstnancích a jejich odměňování všechny právní subjekty vykonávající činnost školy nebo školského zařízení odměňující své zaměstnance na základě § 109 odst. 3 zákona č. 262/2006 Sb., zákoníku práce.

Školství pod lupou 2010 navazuje na pět předchozích publikací.

Školství pod lupou 2010 je součástí projektu „K 2010 – Datová obslužnost krajů“.

Education at a Glance 2010 (resp. publikace z ní vycházející České školství v mezinárodním srovnání 2010).

Na rozdíl od minulých let je však hlavním datovým zdrojem publikace Školství pod lupou 2010 Informační systém o platech (ISP) Ministerstva financí o zaměstnancích a jejich odměňování, kam v rámci regionálního školství předávají údaje všechny právní subjekty vykonávající činnost školy nebo školského zařízení odměňující své zaměstnance na základě § 109 odst. 3 zákona č. 262/2006 Sb., zákoníku práce.

Jsme přesvědčeni, že v publikaci lze nalézt informace, které čtenářům usnadní orientaci v oblastech tak komplikovaných, jako jsou školství a vzdělávání. **Zájemcům o konkrétní datové podklady nebo podrobnější informace** pak doporučujeme, aby využili **Krajské ročenky školství** a datové publikace **Školství do kapsy**.

Příjemné čtení vám přeje kolektiv autorů.

Publikaci zpracovali:

RNDr. Michaela Kleňhová

RNDr. Hana Hlavínová

Mgr. Jitka Konrádová

Mgr. Pavlína Štastnová

Ing. Jindřiška Vančurová

Mgr. Pavla Cibulková

Ing. Lenka Havláková

Mgr. Vladimír Hulík

UČITEL JAKO JEDEN ZE ZÁKLADNÍCH ČINITELŮ VÝCHOVNĚ-VZDĚLÁVACÍHO PROCESU

Učitel, jeho úloha a pozice ve společnosti a sledování hodnot dostupných ukazatelů, které se k této profesi vážou, je stěžejním tématem této publikace. Kromě popisu a srovnání pracovních podmínek učitelů u nás i v zahraničí se zaměříme na věkovou a genderovou strukturu a vzdělanostní skladbu v této profesi. V rámci pracovních podmínek bude pozornost věnována takovým aspektům, jako je platové ohodnocení nebo počet žáků na učitele i na třídu. Samostatná kapitola se zabývá rovněž situací mladých učitelů na začátku profesní kariéry.

Osobnost učitele byla a je ve všech kulturách ztělesněním vzdělávání a kultivace. Učitel je člověk, který napomáhá procesu vzdělávání, předává své znalosti a dovednosti žákům a studentům, motivuje je k získávání znalostí z jiných zdrojů a v neposlední řadě by měl také rozvíjet jejich morální hodnoty. V souvislosti s rozvojem nových technologií, metod a vědeckých disciplín nabývá stále více na významu také sebevzdělávání učitelů, neboť jejich znalosti získané během studií mnohdy nestačí k celoživotnímu výkonu pedagogické profese, aniž by byly průběžně rozvíjeny a aktualizovány v souladu s tempem doby.

V současném školství je ve většině zemí učitelské povolání samostatnou profesí, která má stejnou váhu jako jakékoliv jiné zaměstnání. Podle posledních průzkumů² (z roku 2008) se povolání učitele v ČR řadí na příčku třetí (učitel na vysoké škole) a čtvrtou (učitel na základní a střední škole) v žebříčku prestiže vybraných profesí.

Profese učitele bývá většinou spojována se školou. Každý učitel by měl postupovat podle tematického plánu, případně podle kurikula, a předmětem jeho činnosti mohou být lidé různých věkových skupin i rozličných úrovní schopností se vzdělávat.

Profesní profil učitele se skládá z odborných kompetencí (komunikačních, motivačních, prezentačních, diagnostických a organizačních) a osobnostních předpokladů (např. morálního profilu, pedagogického taktu, pozitivního vztahu k vychovávaným žákům apod.). K činnostem učitele patří plánování, organizace, realizace a vyhodnocování výchovně-vzdělávacího procesu. Profesní povinnosti učitele ale většinou přesahují hranice vzdělávání a výchovy. Učitel má většinou za povinnost, podle druhu školy a stupně školy, doprovázet žáky na školních výletech a ostatních akcích, dohlížet na chodbách a jiných prostorách školního zařízení, pomáhat s organizací školy, komunikovat s rodiči o problémech jejich dětí a snažit se je řešit.

Ve většině evropských zemí se může stát učitelem pouze osoba s pedagogickým vzděláním. Od učitele se také očekává přísné dodržování pravidel slušného chování, neboť je většinou vzorem a příkladem pro dospívající generaci.

Není bez zajímavosti³, že na světě chybí 18 milionů učitelů. Tolik je jich potřeba k tomu, aby mohlo být do roku 2015 dosaženo kvalitního základního vzdělání pro všechny, což je jeden z rozvojových cílů tisíciletí. Mnohem více by jich bylo potřeba, pokud by lidem měly být přístupné i další stupně vzdělání.

Význam osobnosti učitele

Profesní profil a hlavní činnosti učitele.

Na světě chybí 18 milionů učitelů.

² UNESCO, říjen 2008.

³ Podle údajů UNESCO z října 2008.

POSTAVENÍ UČITELŮ V MEZINÁRODNÍM SROVNÁNÍ

Jednou z oblastí, na kterou se v rámci vzdělávání zaměřuje mezinárodní srovnání⁴, je postavení učitelů. Postavení učitelů je sledováno prostřednictvím několika vybraných indikátorů vycházejících z dostupných dat, která dodávají jednotlivé země. Pro potřeby této publikace jsme se zaměřili na finanční ocenění učitelů (včetně hodinového platu a jejich platového ocenění ve srovnání s jinými profesemi), na rozsah jejich vyučovací povinnosti, na počet žáků na učitele a na velikost tříd.

Výše platů učitelů.

Mezinárodní porovnání **výše ročních platů učitelů**⁵ lze ve zjednodušené podobě dokumentovat na odměňování učitelů za jejich práci. Velké rozdíly mezi zeměmi OECD jsou zejména v míře zdanění a v systému sociálních podpor stejně jako ve finančních pobídkách (včetně regionálních příplatků jako odškodnění pro učitele ve vzdálených regionech, rodinných příplatků, příplatků na veřejnou dopravu, daňových úlev na kulturní produkty a dalších úlev), proto je nutné interpretovat platy učitelů se značnou opatrností. (Výše platů učitelů je navíc uváděna v US \$ přepočtených na paritu kupní síly – v praxi to znamená, že není možné částky přepočítat směnným kurzem amerického dolaru ku české koruně, ale jeden US \$ zde reprezentuje objem zboží, který bylo možné si v daném období v dané zemi koupit za jeden americký dolar.)

Platy českých učitelů patří mezi nejnižší.

Roční platy učitelů v nižším sekundárním vzdělávání (tj. v našich podmínkách na úrovni 2. stupně základní školy a na nižším stupni víceletých gymnázií) s patnáctiletou praxí se v zemích OECD pohybují od 15 049 US \$ v Maďarsku (v přidružené zemi Estonsku jde pouze o 12 687 US \$) po 98 849 US \$ v Lucembursku.⁶ V České republice činil v roce 2008 průměrný roční plat učitele po 15 letech praxe na nižší sekundární úrovni vzdělávání 22 084 US \$. Platy českých učitelů tak patří mezi nejnižší; nižší úroveň finančního ocenění mají pouze učitelé v Estonsku, Maďarsku a Polsku (obdobná situace je i na Slovensku, to ale nedodalo do mezinárodního srovnání data). Na podobné úrovni jsou učitelé v Izraeli (22 410 US \$) a Mexiku (24 261 US \$). V ostatních zemích mají učitelé platy výrazně vyšší (například v Německu jde o 59 156 US \$ či v Rakousku o 40 993 US \$).

Úroveň učitelských platů roste spolu s úrovní vzdělávání, na které působí.

Ve většině zemí OECD roste úroveň učitelských platů spolu s úrovní vzdělávání, na které učitelé vyučují. Například v Belgii, Lucembursku, Nizozemsku, Polsku a Švýcarsku jsou platy učitelů po 15 letech praxe na vyšší sekundární úrovni vzdělávání minimálně o 25 % vyšší, než jsou platy učitelů na primární úrovni vzdělávání se stejnou délkou praxe. Oproti tomu v Austrálii, Anglii, Řecku, Irsku, Japonsku, Koreji, na Novém Zélandu, v Portugalsku, Skotsku a v partnerských zemích Estonsku, Izraeli a Slovinsku jsou platy učitelů na vyšší sekundární úrovni vzdělávání srovnatelné s platy učitelů na primární úrovni (rozdíl činí méně než 5 %). **Česká republika patří ke státům, které mají spíše menší rozdíly v ocenění učitelů podle toho, na jaké vzdělávací úrovni působí.** Učitelé na nižší sekundární úrovni vzdělávání (tj. na úrovni 2. stupně základní školy) mají v průměru o 2 % vyšší platy než učitelé na primární úrovni (tj. na 1. stupni základní školy) a o 6 % nižší platy než učitelé na vyšší sekundární úrovni vzdělávání (tj. na úrovni střední školy).

Investice jednotlivých zemí do učitelské profese závisejí zejména na tom, jak jsou schopny financovat vzdělávání. To je možné zjistit i na **základě porovnání tabulkových platů učitelů s HDP na obyvatele.** Jde o jednu z cest, která poukazuje na relativní výši učitelských platů.

Platy učitelů v porovnání s HDP na obyvatele.

Platy učitelů po 15 letech praxe na primární a nižší sekundární úrovni vzdělávání vztahen k HDP na obyvatele jsou poměrně nízké v Maďarsku (0,78 HDP na obyvatele), na Islandu (0,74 HDP na obyvatele), v Norsku (0,66 HDP na obyvatele) a v partnerských zemích Estonsku (0,61 HDP na obyvatele) a Izraeli

4 Výsledky mezinárodního srovnání postavení učitelů uvedené v této publikaci vycházejí ze srovnání členských zemí OECD (Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj). Uvedené údaje jsou uveřejněny v mezinárodní statistické ročence vzdělávání *Education at a Glance*, kterou OECD každoročně vydává. Prozatím poslední vydání je z roku 2010, ve kterém jsou údaje za rok 2007/08, respektive za rok 2008.

5 Indikátor porovnává výši platů učitelů na začátku kariéry, učitelů s 15letou praxí a učitelů ke konci jejich kariéry. Veškeré platy se týkají učitelů s minimální požadovanou kvalifikací vyučujících ve veřejných školách na primární a sekundární úrovni vzdělávání. Platy učitelů jsou prezentovány jak v absolutní výši, tak jako změny výše platů mezi roky 1996 a 2008.

6 US \$ – jde o ekvivalent amerického dolaru přepočteného na paritu kupní síly v dané zemi, tedy o vyjádření toho, co bylo možné za jeden americký dolar v dané zemi v daném roce koupit.

(0,73 HDP na obyvatele v primárním a 0,82 v nižším sekundárním vzdělávání). Naopak nejvyšší jsou v Koreji (2,01 HDP na obyvatele). Na vyšší sekundární úrovni všeobecného vzdělávání je nejnižší poměr platů učitelů k HDP v Maďarsku (0,94), na Islandu (0,87), v Norsku (0,69 HDP na obyvatele) a partnerských zemích Estonsku (0,61) a Izraeli (0,82 HDP na obyvatele). Nejvyšší jsou platy ve vyšším sekundárním vzdělávání v porovnání s HDP na obyvatele v Německu (1,82), Koreji (2,01) a ve Švýcarsku (1,80).

V některých zemích, jako v České republice, Francii, Řecku, Maďarsku, Itálii, Mexiku, na Novém Zélandu, v Polsku, Portugalsku a v partnerských zemích Estonsku, Izraeli a Slovinsku, mají jak nízký HDP na obyvatele, tak nízké platy učitelů v porovnání s průměrem zemí OECD. Austrálie, Dánsko, Anglie, Německo, Irsko, Japonsko, Lucembursko, Nizozemsko, Skotsko, Švýcarsko a Spojené státy mají jak vysoký HDP na obyvatele, tak vysoké platy učitelů. Výjimkou jsou Korea a Španělsko, které mají relativně nízkou výši HDP na obyvatele, ale platy učitelů na podobné výši, jakou mají země s vysokým HDP na obyvatele.

V České republice představuje průměrný plat učitele na primární úrovni vzdělávání po 15 letech praxe 0,89 HDP na obyvatele. Na nižší sekundární úrovni jde o 0,91 HDP na obyvatele a na vyšší sekundární úrovni pak o 0,97 HDP na obyvatele. Pro porovnání, v zemích EU19 se jedná v průměru o 1,2 HDP v primárním vzdělávání, 1,18 HDP v nižším sekundárním a 1,29 ve vyšším sekundárním vzdělávání.

Zajímavé je **srovnání platů učitelů s platy zaměstnanců s terciárním vzděláním ve věku 25–64 let**⁷. Tabulkové platy učitelů na úrovni primárního a nižšího sekundárního vzdělávání (tj. na úrovni 1. a 2. stupně základní školy a na nižším stupni víceletých gymnázií) po 15 letech praxe činí méně než 60 % platu zaměstnance s terciárním vzděláním ve věku 25–64 let v 7 zemích, přičemž Česká republika k nim patří. **V České republice jde o 49 % v primárním vzdělávání a 50 % v nižším sekundárním vzdělávání.** Následují Maďarsko, Island, Itálie, Spojené státy a přidružené země Izrael a Slovinsko. Na úrovni vyššího sekundárního vzdělávání (tj. na úrovni střední školy) představují platy učitelů nejnižší podíly platů jiných zaměstnanců s terciárním vzděláním opět v **České republice (53 %)** a v přidružených zemích Izraeli (56 %) a Slovinsku (55 %). Naopak velmi vysokých hodnot dosahují relativní platy učitelů v primárním a nižším sekundárním vzdělávání například v Austrálii (93 %, resp. 94 %), vlámské části Belgie (90 %), Německu (89 %, resp. 97 %) či ve Španělsku (112 %, resp. 126 %). Ve vyšším sekundárním vzdělávání nalezneme nejvyšší relativní platy učitelů ve francouzské části Belgie (114 %), vlámské části Belgie (110 %), v Dánsku (106 %), Finsku (102 %), Německu (104 %), Nizozemsku (107 %) a Španělsku (128 %).

Další alternativou měření platů učitelů, která lépe ilustruje celkové náklady na dobu vyučování ve třídě, je tabulkový **plat třídního učitele na plný úvazek ve vztahu k průměrnému počtu hodin za rok, které učitel stráví výukou**. Ačkoli toto porovnání nemůže konfrontovat platy z hlediska času, který učitel stráví jinými aktivitami souvisejícími s vyučováním, přesto může přinést hrubý odhad nákladů na skutečnou dobu, kterou učitelé stráví ve třídě.

Průměrný tabulkový plat za hodinu výuky učitele s 15 lety praxe je 50 US \$ na primární úrovni, 60 US \$ na nižší sekundární úrovni a 71 US \$ na vyšší sekundární úrovni všeobecného vzdělávání.

V České republice činí průměrná mzda za hodinu výuky učitele po 15 letech praxe na primární úrovni 25 US \$ přepočtených na paritu kupní síly, na nižší sekundární úrovni 35 US \$ přepočtených na paritu kupní síly a na vyšší sekundární úrovni 39 US \$ přepočtených na paritu kupní síly. Pokud jde o poměr mezi mzdou za hodinu výuky učitelů na primární a vyšší sekundární úrovni vzdělávání, učitel na vyšší sekundární úrovni vzdělávání má mzdu za hodinu výuky zhruba o polovinu vyšší.

Jak vidíme, Česká republika se tak řadí k zemím s nižší hodinovou mzdou za hodinu výuky. Podobně nízký plat za hodinu výuky mají ještě učitelé na primární úrovni vzdělávání v Maďarsku, Mexiku, Polsku a v partnerských zemích Estonsku a Izraeli (30 US \$ a méně). Naproti tomu mají učitelé primárního vzdělávání relativně vysoké platy v Dánsku, Anglii, Německu, Japonsku, Koreji a Lucembursku, a to 60 US \$ a více.

Ještě větší rozdíly mezi jednotlivými zeměmi jsou na vyšší sekundární úrovni všeobecného vzdělávání – učitelé po 15 letech praxe pobírají na hodinu výuky od 30 US \$ a méně v Maďarsku a v partnerské

Poměr platu učitele a HDP na obyvatele v ČR.

Srovnání platů učitelů s platy zaměstnanců s terciárním vzděláním ve věku 25–64 let.

Plat učitele za hodinu výuky.

Plat učitele za hodinu výuky v ČR.

⁷ Indikátor porovnává platy učitelů s průměrnými výděly zaměstnance (zaměstnaného na plný úvazek po celý rok) ve věku 25–64 let, kteří mají terciární vzdělání. Do indikátoru jsou započteny tabulkové platy učitelů s minimální kvalifikací po 15 letech praxe bez ohledu na jejich věk. Skutečné platy se od těchto tabulkových platů mohou lišit, obvykle jsou nižší.

zemi Estonsku, 80 US \$ a více v Belgii, Dánsku, Finsku, Německu, Japonsku, Koreji, Lucembursku a Nizozemsku.

Rozsah vyučovací povinnosti učitelů.

Vedle průměrné velikosti třídy, počtu žáků na učitele, délky vyučování z pohledu žáka (doby výuky⁸) a platů učitelů má také délka vyučovací doby (počet odučených hodin) značný vliv na finanční zdroje, které jednotlivé země potřebují rozdělit do vzdělávání. **Rozsah vyučovací povinnosti a další „nevyučovací“ aktivity učitelů** hrají velmi důležitou roli ve stanovení pracovních povinností učitelů a také mají značný vliv na to, jak atraktivním povoláním se učitelská profese jeví.

Podíl pracovní doby určené pro výuku přináší informaci o rozsahu času, který mají učitelé k dispozici pro další aktivity, jako jsou například příprava na hodinu, opravy úloh žáků, porady apod. Vysoký podíl vyučovací doby může naznačovat, že učitelé věnují méně času například hodnocení studentů nebo přípravě výuky. Současně je však nutné si uvědomit, že značný vliv na rozsah vyučovací povinnosti má organizace školního roku a počet vyučovacích dní. Dánsko a Island představují dva zajímavé protiklady. Obě země mají podobný rozsah vyučovací povinnosti v počtu hodin za rok, přičemž ale učitelé v Dánsku mají 200 vyučovacích dnů ve 42 týdnech, kdežto učitelé na Islandu mají 180 vyučovacích dnů ve 36 týdnech. Vysvětlení stejného počtu vyučovacích hodin za rok spočívá v odlišném počtu hodin vyučovacímho dne. Učitelé primárního vzdělávání na Islandu mají celkem o 20 dní výuky méně než učitelé v Dánsku, ale v každém dnu výuky učí v průměru 3,7 hodiny, kdežto učitelé v Dánsku učí denně v průměru pouze 3,2 hodiny. Učitelé na Islandu tedy učí v průměru denně o něco málo přes půl hodiny více než učitelé v Dánsku. Tento relativně malý rozdíl je však zanedbatelný v kombinaci s podstatným rozdílem v počtu dnů výuky, které musí učitelé za rok splnit.

Počet odučených hodin na primární úrovni.

Na primární úrovni vzdělávání učitelé v zemích OECD v průměru odučili **786 hodin za rok** (o 13 hodin méně než v předchozím roce), přičemž rozsah vyučovací povinnosti byl nižší než 650 hodin v Dánsku (648), Maďarsku (611), Polsku (513) a partnerské zemi Estonsku (630); 900 a více hodin odučili učitelé ve Francii (926), Irsku (915), Nizozemsku (930) a na Novém Zélandu (985) a více než 1 000 hodin pak učitelé ve Spojených státech (1 097). V roce 2008 v České republice odučili učitelé na primární úrovni vzdělávání 849 hodin za rok, což řadí české učitele primární úrovně vzdělávání k těm, jejichž vyučovací povinnost je vyšší.

Počet odučených hodin na nižší sekundární úrovni.

Učitelé nižší sekundární úrovně vzdělávání učí v průměru 703 hodin ročně. Jejich vyučovací povinnost se pohybuje v rozmezí od méně než 600 hodin ve Finsku (592), Řecku (429), Polsku (513) a partnerské zemi Izraeli (598) po více než 1 000 hodin v Mexiku (1 047) a ve Spojených státech (1 068). **V České republice v roce 2008 učitelé na nižší sekundární úrovni vzdělávání odučili 637 hodin za rok**, což představuje méně, než kolik je průměr zemí OECD.

Vyučovací povinnost učitelů vyššího sekundárního vzdělávání.

Na vyšší sekundární úrovni všeobecného vzdělávání je zatížení učitelů o něco nižší, než je tomu na nižší sekundární úrovni. **Učitelé všeobecně vzdělávacích předmětů** v průměru odučili **661 hodin za rok**. Rozsah vyučovací povinnosti vykazuje opět značný rozptyl od méně než 364 hodin za rok v Dánsku po více než 800 hodin v Austrálii (810), Mexiku (848) a ve Skotsku (855). Více než 900 hodin za rok odučí učitelé na Novém Zélandu (950) a přes 1 000 hodin vyučovací povinnosti mají učitelé ve Spojených státech, kteří během roku odučili 1 051 hodin. **V České republice v roce 2008 učitelé této úrovně vzdělávání odučili 608 hodin za rok**, což je stejně jako v případě nižšího sekundárního vzdělávání řadí k zemím s nižším rozsahem vyučovací povinnosti.

Vyučovací povinnost učitelů v ČR.

Pro úplnost uvedme, že v roce 2008 měli učitelé v České republice povinnost odučit 193 dní, přičemž na primární úrovni vzdělávání museli odučit v průměru 4,14 hodiny denně, na nižší sekundární 3,3 hodiny denně a na vyšší sekundární 3,14 hodiny denně. Na primární úrovni se do celkové vyučovací doby započítávají i přestávky, v případě nižšího a vyššího sekundárního vzdělání se jedná o čistou vyučovací dobu, tedy o přepočtené 45minutových vyučovacích hodin na 60minutovou hodinu.

Pokud se podíváme na **rozdíly ve vyučovací povinnosti učitelů jednotlivých úrovní vzdělávání**, vidíme, že se Česká republika spolu s Francií a Korejí řadí k těm zemím, ve kterých je **vyučovací povin-**

8 Na primární úrovni se vzhledem k tomu, že v nižších ročnících tráví učitelé ve třídě i čas během přestávek, do vyučovací doby započítávají i přestávky

nost učitelů primárního vzdělávání značně vyšší než u učitelů sekundárního vzdělávání. Učitelé v těchto zemích na primární úrovni vzdělávání učí o 200 a více hodin výuky více než učitelé na nižší i vyšší sekundární úrovni. **V České republice tvoří rozdíl mezi vyučovací povinnostmi učitelů primární úrovně a nižší sekundární úrovně vzdělávání 212 hodin v neprospěch učitelů primárního vzdělávání. Učitelé primární úrovně mají také o 241 hodin vyučovací povinnosti více než učitelé vyššího sekundárního vzdělávání. Učitelé nižšího sekundárního vzdělávání mají tedy o 29 hodin vyučovací povinnosti ročně více než učitelé vyšší sekundární úrovně.**

Současně je zde nutné vzít v úvahu, že čistý kontaktní čas, tj. čas vyučování, který učitelé stráví přímým kontaktem s žáky, jak je použit v tomto indikátoru, nemusí nutně korespondovat s vyučovacím procesem a povinnostmi učitelů. Kontaktní čas je sám o sobě podstatnou složkou, ale do celkových povinností učitele je nutné začlenit i čas strávený přípravou na vyučování a dalšími nezbytnými činnostmi (včetně opravování žákovských prací). Do úvahy je nutné také vzít ostatní relevantní faktory vzdělávacího procesu (jako například počet vyučovaných předmětů, počet studentů na hodinách, počet let, po která učitel učí ty samé žáky).

Počet žáků na učitele a velikost tříd⁹ jsou dalšími indikátory, které vypovídají o podmínkách učitelů v jednotlivých zemích. Velikost třídy a počet žáků na učitele jsou velmi diskutované aspekty vzdělávání žáků a společně s celkovou vyučovací dobou, rozsahem pracovní doby učitelů a rozložením učitelova času mezi vyučování a ostatní povinnosti patří mezi faktory ovlivňující celkový počet učitelů potřebných k zajištění výuky v rámci každé země. Velikost třídy, počet žáků na učitele, platy učitelů a věková struktura učitelů mají značný dopad na úroveň běžných nákladů na vzdělávání.

Menší třídy jsou (co do počtu žáků) často chápány tak, že umožňují učitelům více se soustředit na individuální potřeby žáků a snižují tak množství času, který učitelé tráví řešením sporů vyplývajících z velkého množství žáků ve třídě. Současně hraje velikost třídy roli i při výběru školy rodiči, kdy jsou školy, které nabízejí vzdělávání v menších třídách, často upřednostňovány. V tomto ohledu je velikost třídy považována za indikátor kvality školského systému. Současně se však vliv velikosti třídy na výkonnost studentů nepodařilo jednoznačně prokázat – výsledky jsou velmi různé. Jde o spornou oblast: bylo zjištěno, že malé třídy mají význam především pro specifické skupiny žáků (například znevýhodnění žáci).

Na primární úrovni vzdělávání v rámci zemí OECD připadá na jednu třídu v průměru okolo 22 žáků. Rozpětí je zde však velmi značné – velikost třídy se pohybuje od 30 a více žáků v Chile a Koreji po méně než 20 žáků ve třídě v Rakousku, **České republice**, Dánsku, Finsku, Řecku, na Islandu, v Itálii, Lucembursku, Mexiku, Polsku, Portugalsku, na Slovensku, ve Švýcarsku (veřejné instituce) a v partnerských zemích Estonsku, Ruské federaci a Slovinsku. **Na nižší sekundární úrovni vzdělávání** (všeobecně vzdělávací programy) **činí průměrná velikost třídy v zemích OECD 24 žáků**, přičemž se počet žáků pohybuje od 35 žáků ve třídě v Koreji po méně než 20 žáků na třídu v Dánsku, na Islandu, v Lucembursku a ve Švýcarsku a také v partnerské zemi Ruské federaci. Ve třetině zemí OECD se počet žáků na třídu pohybuje v rozmezí od 22 po 25 žáků na třídu.

V České republice připadá na primární úrovni vzdělávání v průměru 19,9 žáka na třídu, na nižší sekundární úrovni pak 22,5 žáka na třídu.

Dalším indikátorem, který je významný z hlediska mezinárodního srovnání, je počet žáků na učitele.

Na preprimární úrovni vzdělávání (tj. na úrovni mateřských škol) je **počet žáků na učitele** vykazován jako počet žáků na učitele včetně asistentů učitele, přičemž v některých zemích je využívání asistentů značně rozsáhlé. V deseti zemích OECD a dvou partnerských zemích je počet žáků na učitele včetně jejich asistentů menší než v případě, že jde pouze o počet žáků na učitele. V **České republice**, Japon-

Pojem „kontaktní čas“.

Počet žáků na učitele a velikost tříd.

Menší počet žáků ve třídě.

Velikost třídy na primární a nižší sekundární úrovni vzdělávání.

Počet žáků na učitele.

Počet žáků na učitele na preprimární a primární úrovni.

⁹ Tento indikátor sleduje počet žáků ve třídě na primární a nižší sekundární úrovni vzdělávání, počet žáků na učitele, velikost třídy a počet žáků na učitele na všech úrovních vzdělávání, včetně popisu rozlišení podle typu institucí.

Počet žáků na učitele je počítán jako počet „full-time equivalent students“ (přepočteno na plná kurikula) dané vzdělávací úrovně na „full-time equivalent teachers“ (přepočteno na plné úvazky učitelů) té samé vzdělávací úrovně ve školách podobného typu. Je nutné upozornit, že indikátor počet žáků na učitele a velikost třídy nelze zaměňovat, neboť počet žáků na učitele je ovlivňován i dalšími faktory – délkou učitelova pracovního dne, rozsahem vyučovací povinnosti apod.

sku, na Slovensku, ve Švédsku a Spojeném království nejsou tyto rozdíly tak výrazné. Avšak v Rakousku, Chile, Německu, Irsku, ve Spojených státech a v partnerských zemích Brazílii a Izraeli je počet asistentů učitele značně vysoký. Ve výsledku to znamená, že při využívání asistentů učitele připadá na pedagogické pracovníky podstatně méně žáků, než je tomu v případě počtu žáků na počet učitelů, a to zejména v Irsku a partnerské zemi Izraeli. **V České republice připadá na preprimární úrovni vzdělávání na jednu učitelku včetně asistentů učitelky 13,5 dítěte a bez asistentů pak 13,7 dítěte na učitelku. Na primární úrovni vzdělávání se počet žáků na učitele pohybuje v rozmezí od 24 a více žáků na učitele v Chile, Koreji, Mexiku, Turecku a partnerské zemi Brazílii po méně než 11 žáků v Maďarsku, Itálii, Norsku a Polsku. V průměru zemí OECD připadá na primární úrovni vzdělávání na jednoho učitele 16 žáků. V České republice připadá na primární úrovni vzdělávání na jednoho učitele 18,1 žáka.**

Počet žáků na učitele na nižší sekundární úrovni.

Na nižší sekundární úrovni připadá 13,7 žáka na učitele. Také na této úrovni vzdělávání panuje podobně široký rozptyl hodnot jednotlivých zemí jako v případě primárního vzdělávání. Hodnoty indikátoru se pohybují v rozmezí od 30 žáků na učitele v Mexiku po méně než 11 žáků na učitele v Rakousku, Belgii, na Islandu, v Itálii, Lucembursku, Norsku, Portugalsku, Španělsku a v partnerské zemi Ruské federaci. **V České republice připadá na jednoho učitele na této úrovni vzdělávání 11,8 žáka.**

Počet žáků na učitele na vyšší sekundární úrovni.

Na vyšší sekundární úrovni vzdělávání jde v průměru o 13,5 žáka na učitele, přičemž hodnoty jednotlivých zemí jsou obdobné jako v případě nižšího sekundárního vzdělávání a pohybují se od 26 žáků na učitele v Mexiku po 9 žáků na učitele ve Španělsku, Francii či Norsku. **V České republice jde o 12,2 žáka na učitele.**

Faktory ovlivňující počet žáků na učitele.

V poklesu počtu žáků na učitele mezi primární a sekundární úrovni vzdělávání odráží především rozdílný počet vyučovacích hodin za rok, které se navyšují spolu se zvyšující se úrovní vzdělávání. Mezi další faktory lze zařadit i demografické změny či odlišný počet hodin, které věnují učitelé výuce na různých vzdělávacích úrovních (ty mají tendenci klesat s rostoucí úrovní vzdělání, zatímco roste počet předmětů, které vyučují specializovaní učitelé). Toto je v rámci zemí OECD obecný trend, ale není z hlediska vzdělávací perspektivy zřejmé, proč by měl být nižší počet žáků na učitele na vyšších stupních vzdělávání více žádoucí.

Počet žáků na učitele na terciární úrovni.

Na terciární úrovni vzdělávání připadá v průměru 15,8 studentů na učitele na úrovni vzdělávání 5B (odpovídající našim vyšším odborným školám a konzervatořím) jde o 19,7 studenta na učitele, na úrovni vzdělávání 5A (studium na vysokých školách) jde o 16,2 studenta na učitele. Hodnota indikátoru se v průměru pohybuje od 25 studentů na učitele v Chile a Turecku po méně než 11 studentů na učitele na Islandu, v Japonsku, Norsku a ve Švédsku. **V České republice připadá na terciární úrovni 19,1 studenta na pedagogického pracovníka,** přičemž na terciární úrovni typu B jde o 16,2 studenta na pedagogického pracovníka a na úrovni typu 5A včetně programů vedoucích k vědecké kvalifikaci o 19,4 studenta. Jak vidíme, také **v České republice až do terciární úrovně platí, že s rostoucí úrovní vzdělávání klesá počet žáků na učitele.** Na terciární úrovni vzdělávání se počet studentů na učitele výrazně zvyšuje. To je způsobeno zejména prudkým rozmachem terciárního vzdělávání u nás v posledních několika letech.

UČITELÉ NA JEDNOTLIVÝCH TYPECH ŠKOL V ČR

Jak již bylo uvedeno, v této publikaci je naší hlavní snahou podat **základní informace o genderové, věkové i vzdělanostní struktuře a odměňování učitelů v České republice**, které se týkají regionálního školství v roce 2010. Spolu s aktuálními informacemi se zde objevují také některé údaje o vývoji v předchozích letech – od roku 2006, neboť od tohoto roku jsou data o zaměstnancích regionálního školství v potřebné struktuře k dispozici. Veškeré údaje se zde vztahují k učitelům bez vedoucích zaměstnanců (tedy bez ředitelů škol a jejich zástupců) ve členění podle druhu školy.

Kromě výše uvedených aspektů bude pozornost věnována rovněž takovým ukazatelům, jakými jsou počet žáků na úvazek učitele nebo podíl kvalifikovaných učitelů na jednotlivých vzdělávacích úrovních. Publikace je členěna podle úrovní vzdělávání, respektive podle jednotlivých druhů škol (od mateřských, základních až po střední školy včetně vyšších odborných škol a konzervatoří) zřizovaných MŠMT, obcemi a kraji. Nejsou sem tedy zařazeny školy soukromé, církevní a zřizované jinými resorty než MŠMT.

Věková a vzdělanostní skladba učitelů a jejich průměrné platy patří již dlouhou dobu ke sledovaným a často diskutovaným tématům. **V posledních letech stále více vystupuje do popředí zájmu politiků i odborné a laické veřejnosti genderová problematika**, a to nejen v České republice, ale i v zahraničí. Spolu s tím stále roste poptávka po statistických datech a informacích v členění na muže a ženy. Proto i v této publikaci jsou genderové aspekty akcentovány.

Další velmi důležitou charakteristikou je **počet žáků na učitele**, resp. na úvazek učitele, která vypovídá o kapacitní náročnosti vzdělávacího prostředí a ukazuje, jaký je poměr mezi těmi, kteří přímo zajišťují vzdělávání (měřeno počtem učitelů), a těmi, kteří jsou „vzdělávání“ (počty žáků). Tento ukazatel má zajímavé širší souvislosti a do značné míry koresponduje s celkovými výdaji na vzdělávání, neboť mzdy učitelů představují v těchto výdajích výraznou položku. Počet žáků na učitele má však také velmi podstatný dopad na charakter výuky; nižší počet žáků na učitele vytváří výrazně lepší podmínky pro individuální práci učitele s žáky, protože umožňuje citlivěji vnímat potřeby a zájmy jednotlivých dětí; naopak při vyšším počtu žáků tato možnost přirozeně klesá. Na druhé straně menší velikost tříd znesnadňuje jejich dělení do skupin, a tím i možnost přizpůsobení výuky schopnostem žáků. Spolu s vyšším počtem menších tříd rovněž roste personální a finanční náročnost výuky.

Co se týče způsobů, kterými lze počet žáků na učitelův úvazek ovlivnit na makroúrovni, rozhodující roli hraje zejména nastavení velikosti tříd při výuce a stanovení vyučovací povinnosti učitelů. Na nižších úrovních vzdělávání lze kapacitní náročnost vzdělávacího systému ovlivnit také prostřednictvím míry, v níž jsou v síti škol v daném regionu zastoupeny malé školy. Na středoškolské úrovni je pak významná zejména koncentrace oborových segmentů vzdělávání do jednotlivých škol v rámci regionu.

Vzhledem k tomu, že charakter výuky na jednotlivých vzdělávacích úrovních se výrazně liší, je nutné sledovat hodnoty tohoto ukazatele zvláště nejen pro dané stupně vzdělávání, ale z důvodu heterogenity prostředí na základních školách spočívající v odlišném charakteru výuky na prvním a druhém stupni se přistupuje k **rozdělení daného ukazatele zvláště pro první a druhý stupeň základních škol**. Hodnoty ukazatele závisí na velikosti (tedy naplněnosti) tříd, náročnosti vzdělávacího programu nebo jednotlivých předmětů, na dělení některých hodin, případně na oborové skladbě škol, ale i tříd. Dostupnost učitelů jednotlivých předmětů a velikost úvazku, na který konkrétní učitel pracuje, tento ukazatel neovlivňuje, protože jednotliví učitelé jsou započítáni pouze odpovídající částí úvazku.

Kvalifikace a kompetence učitelů představují základní a rozhodující předpoklad pro utváření kvalitní výuky na školách všech vzdělávacích úrovní. Ukazatel **podíl kvalifikovaných učitelů** na jednotlivých vzdělávacích úrovních vyjadřuje procentuální zastoupení učitelů, kteří mají dostatečnou kvalifikaci pro výkon své profese (**podle zákona o pedagogických pracovnících**), na celkovém počtu učitelů dané vzdělávací úrovně.

Positivní skutečností je, že na všech vzdělávacích úrovních jednoznačně převažují kvalifikovaní učitelé nad nekvalifikovanými. I přes na první pohled vysoké podíly kvalifikovaných učitelů však nelze nevidět, že zejména na základních a středních školách působí stále relativně mnoho těch, kteří dostatečnou kvalifikaci pro výkon svého povolání nemají: jedná se o cca 13 % učitelů na prvním a druhém stupni základních škol a na školách středních. Dá se předpokládat, že zmíněný podíl je odrazem současného nedo-

Hlavním cílem publikace je informovat o podmínkách a situaci učitelů působících v ČR v regionálním školství.

Věková a vzdělanostní skladba učitelů a jejich průměrné platy.

Počet žáků na učitele.

Počet žáků na učitele se sleduje zvláště pro první a druhý stupeň základních škol.

Podíl kvalifikovaných učitelů.

Na všech vzdělávacích úrovních převažují kvalifikovaní učitelé nad nekvalifikovanými.

statku kvalifikovaných pedagogů, kdy zejména základní školy musí často vynaložit značné úsilí, aby získaly kvalitní a kvalifikovaný personál. Svou roli může hrát i fakt, že u nás (dosud) neexistuje tzv. kariérní řád pedagogických pracovníků, tzn. systém kariérního postupu učitelů vázaný na absolvování dalšího profesního vzdělávání.

MATEŘSKÉ ŠKOLY

Učitelé MŠ jsou genderově specifickou skupinou.

Učitelé mateřských škol jsou z genderového hlediska velice specifickou skupinou; vyskytuje se mezi nimi pouze velmi nepatrný počet mužů, který se v procentuálním vyjádření pohyboval v celém sledovaném období let 2006–2010 kolem hodnoty 0,2 % i níže. Tato skutečnost nám nedovoluje provést mezi učiteli mateřských škol věrohodnou genderovou analýzu, jelikož soubor učitelů-mužů na veřejných mateřských školách se v přepočtu na celé úvazky pohybuje pouze v řádu desítek, a je tedy velmi náchylný k výkyvům bez jakékoli vypovídací hodnoty. Proto půjde spíše o celkový pohled na učitele mateřských škol bez ohledu na genderové aspekty.

Průměrný měsíční plat učitelů MŠ činil v roce 2010 18,9 tis. Kč.

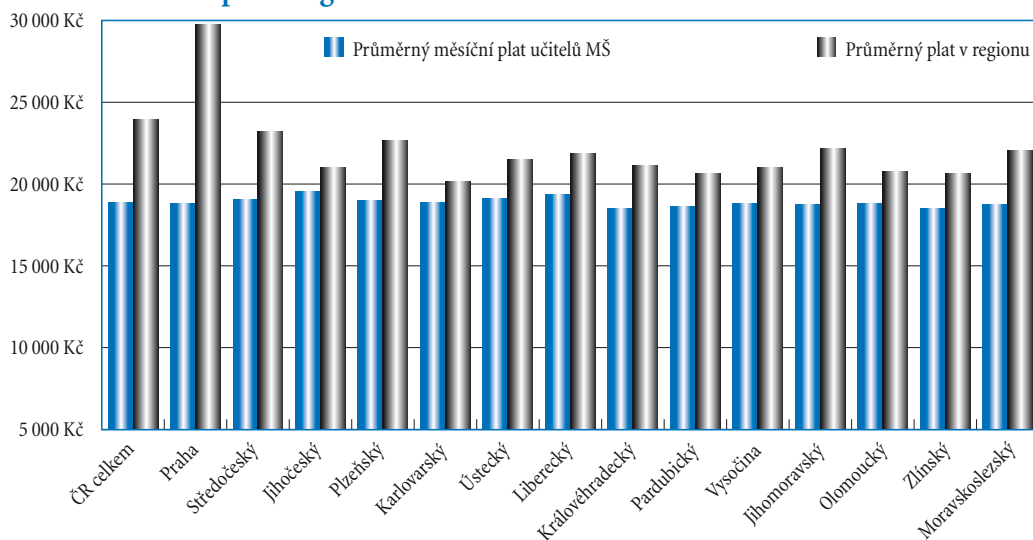
Průměrná hodnota měsíčního platu učitelů mateřských škol v roce 2010 dosáhla 18,9 tis. Kč, což odpovídá 78,9 % průměrného platu v České republice. Od roku 2006 do roku 2009 výše platu plynule stoupala a celkově za tyto čtyři roky vzrostla o téměř 15 %. Mezi roky 2009 a 2010 však poklesla o téměř 4 % a stále zůstává mezi učiteli všech stupňů škol nejnižší. Pro výkon učitelského povolání jsou v mateřských školách v porovnání s vyššími stupni škol stanoveny nižší kvalifikační požadavky. Učitelé mateřských škol tedy spadají do nižších platových tříd a o to nižší platy pobírají.

Téměř výhradní zastoupení žen mezi učiteli je patrné i v mateřských školách jednotlivých regionů České republiky. Muži zde představují pouze 0,3 % a méně. Nepatrnými výjimkami jsou Pardubický kraj, kraj Vysočina a Hl. m. Praha s 0,4 % podílem mužů.

Regionální pohled na platy učitelů MŠ.

Nejvyšší platy mají v průměru učitelé mateřských škol v Jihočeském kraji, kde průměrná hodnota dosahuje 19,6 tis. Kč. S ohledem na celkový průměrný plat jednotlivých krajů je zřejmé, že platy učitelů mateřských škol jsou pod tímto průměrem. Nejvýraznější rozdíl je pak v Hlavním městě Praze. Tento specifický region dosahuje mezi ostatními kraji nejvyšší průměrné hodnoty měsíční mzdy (téměř 30 tis. Kč), ale plat učitelů mateřských škol dosahuje pouze 63 % tohoto regionálního průměru, tj. 18,8 tis. Kč. V České republice je tento rozdíl roven 21,1 %, přičemž všechny kraje kromě již zmiňované Prahy dosahují rozdílů nižších (od 17,8 % ve Středočeském kraji po 6,4 % v kraji Karlovarském, kde však také najdeme nejnižší průměrný měsíční plat).

G1: Průměrný měsíční plat učitelů mateřských škol a celkový průměrný měsíční plat v regionech ČR v roce 2010

Zdroj: Vlastní výpočty ÚIV na základě dat ISP

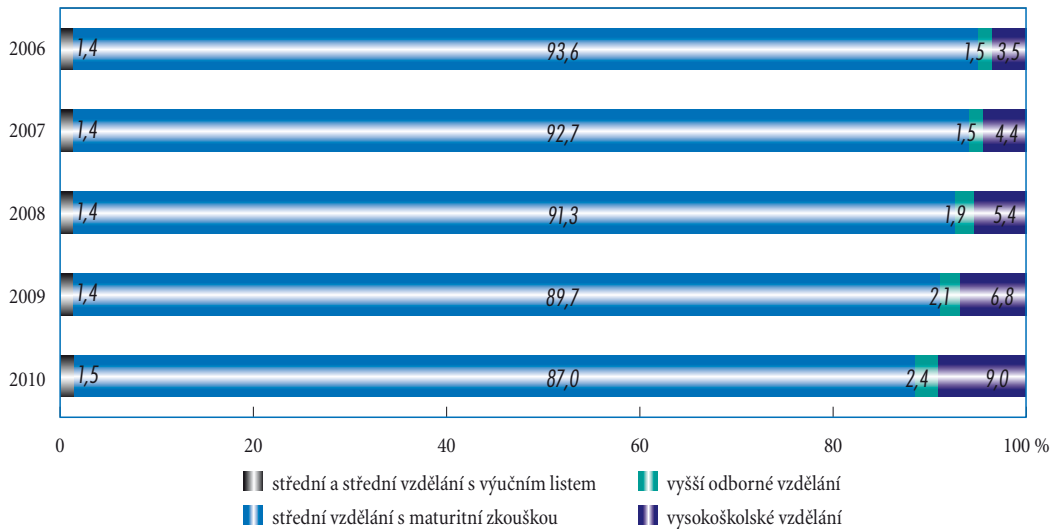
Při pohledu na složky platu stojí za zmínku platový tarif, který v průběhu let tvořil okolo 72 % celkového platu učitelů mateřských škol. Příplatky se na celkové výši platu podílí 5,5 % (osobní příplatek, který je nejvýznamnější složkou příplatků celkem, pak 4,2 %, což v přepočtu na osobu a měsíc v roce 2010 činilo 0,8 tis. Kč). Odměny, jejichž podíl byl v roce 2006 celkem 4,9 % (v průměru 0,8 tis. Kč) a v roce 2009 již 9,5 % (1,9 tis. Kč), se v roce 2010 na celkovém platu učitelů mateřských škol podílely již pouze ze 6 % (v průměru na osobu 1,1 tis. Kč měsíčně).

Vzdělanostní struktura učitelů mateřských škol je oproti učitelům na vyšších stupních škol dosti odlišná. Je zde totiž většinový podíl učitelů se středním vzděláním s maturitní zkouškou. Jak je zmíněno výše, na učitele mateřských škol jsou totiž kladeny nižší kvalifikační nároky. Postupně by si však měli kvalifikaci zvyšovat a dosáhnout terciárního vzdělání. O tomto zvyšování kvalifikace svědčí i vývoj ve sledovaném období, kde je patrný nárůst podílu učitelů mateřských škol s dosaženým terciárním (vyšším odborným a vysokoškolským) vzděláním (z 5 % v roce 2006 na více než 11 % v roce 2010).

Složky platu učitelů MŠ.

Na úrovni MŠ má většina učitelů pouze střední vzdělání s maturitní zkouškou.

G2: Vzdělanostní struktura učitelů mateřských škol v letech 2006–2010

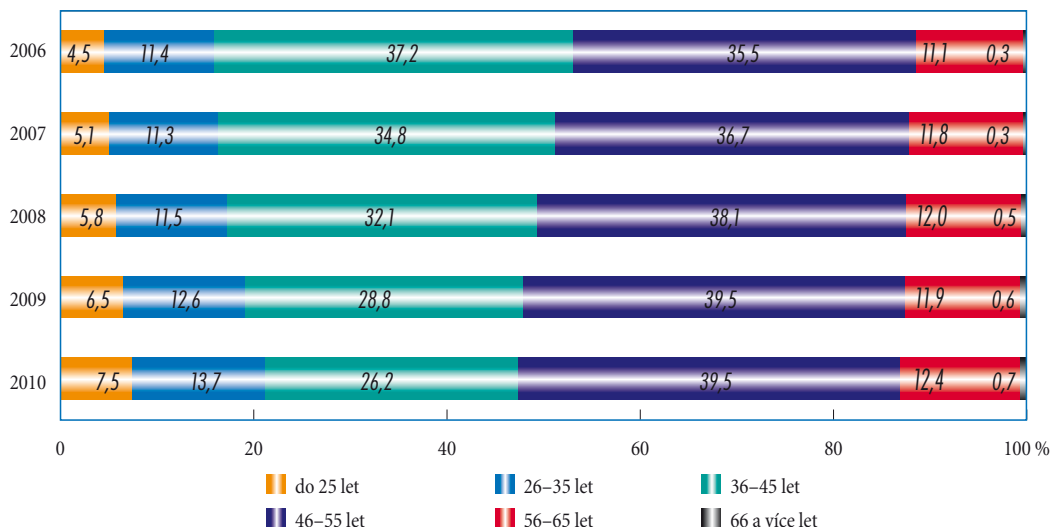
Zdroj: Vlastní výpočty ÚIV na základě dat ISP

Ve všech vzdělanostních skupinách platy učitelů mateřských škol v období od roku 2006 do roku 2009 rostly a následně v roce 2010 zaznamenaly pokles. Nejvyšší nárůst mezi roky 2006 a 2009 zaznamenala nejvíce zastoupená vzdělanostní kategorie střední vzdělání s maturitní zkouškou, a to o 15 % (ze 17,2 tis. Kč na 19,8 tis. Kč). V případě ostatních vzdělanostních kategorií vzrostla průměrná výše platů učitelů mateřských škol v průměru o 10–13 %, přičemž výše platu byla přímo úměrná úrovni dosaženého vzdělání. Následný pokles v roce 2010 se ve všech vzdělanostních kategoriích pohyboval okolo 4 %, a průměrné platy tak dosáhly v případě kategorie střední vzdělání s výučním listem 17,0 tis. Kč, v rámci středního vzdělání s maturitní zkouškou 19,1 tis. Kč, mezi učiteli mateřských škol s vyšším odborným vzděláním 16,6 tis. Kč a u učitelů mateřských škol s vysokoškolským vzděláním 18,0 tis. Kč.

Věková struktura učitelů mateřských škol prošla od roku 2006 následujícími změnami: i když zde stále převládají učitelé ve věku 36–55 let, jejich podíl se přece jen snižuje (v roce 2006 představovali téměř tři čtvrtiny, v roce 2010 se jejich zastoupení blížilo již „jen“ dvěma třetinám). Naopak je patrné zvýšení podílů mladých učitelů (do 25 let ze 4,5 % na 7,5 % a ve věku 26–35 let z 11,4 % na 13,7 %). Relativně však stále přibývá i starších učitelů, a to ve všech věkových kategoriích od 46 let výše. Zatímco v roce 2006 představovali nejpočetnější skupinu učitelé ve věku 36–45 let (37,2 %), dnes už to jsou učitelé ve věku 46–55 let (39,5 %).

Vývoj platů učitelů MŠ v letech 2006–2010.

G3: Věková struktura učitelů mateřských škol v letech 2006–2010

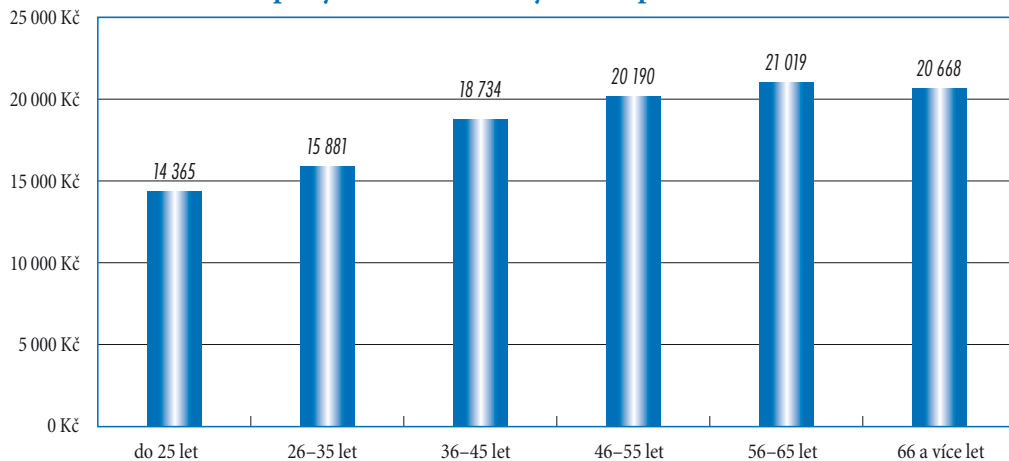

Zdroj: Vlastní výpočty ÚIV na základě dat ISP

Průměrné měsíční platy se s rostoucím věkem zvyšují.

Průměrné měsíční platy se s rostoucím věkem zvyšují, což je důsledek nárůstu platových tarifů v závislosti na rostoucím věku, resp. délce praxe. Zatímco mladí učitelé ve věku do 25 let pobírají v průměru 14,4 tis. Kč, v nejstarších věkových kategoriích hodnota přesahuje již 20 tis. Kč. V nejvyšší věkové kategorii 66 a více let je plat nižší než u 56–65letých. Často se totiž jedná o důchodce na částečný úvazek, kteří mají nižší osobní příplatky a odměny, a tudíž berou i nižší plat. Důvodem však může být i poměrně malé početní zastoupení této věkové skupiny, která pak může být náchylnější k různým výkyvům. V průběhu sledovaného období byl rostoucí trend platů v období 2006–2009 patrný napříč všemi věkovými skupinami, stejně jako následný pokles v roce 2010. Nejvýraznější meziroční nárůst se týkal opět nejpočetnější kategorie, tedy učitelů mateřských škol ve věku 46–55 let, kterým průměrná měsíční mzda za první čtyři roky stoupla o 16,2%. U starších věkových skupin nárůst v jednotlivých meziročních obdobích různě kolísal mezi 2–6%. U mladých učitelů mateřských škol do 35 let byl nárůst rok od roku vyšší: zatímco od roku 2006 do roku 2007 jejich platy vzrostly o více než 1%, mezi roky 2007 a 2008 byl zaznamenán již více než 3% nárůst a v posledním období jim platy vzrostly o více než 6%, a dokonce zde šlo v porovnání se staršími učiteli o relativně nejvyšší meziroční nárůst. Toto plynulé a stále výraznější zvyšování platů bylo možné považovat za způsob, jak udržet začínající učitele ve školství, a tím omladit učitelské sbory. Následný pokles ukazuje v mladších věkových kategoriích (do 45 let) pokles o 4–5%, zatímco u starších učitelů mateřských škol šlo o necelá 2–3%.

G4: Průměrné platy učitelů mateřských škol podle věku v roce 2010

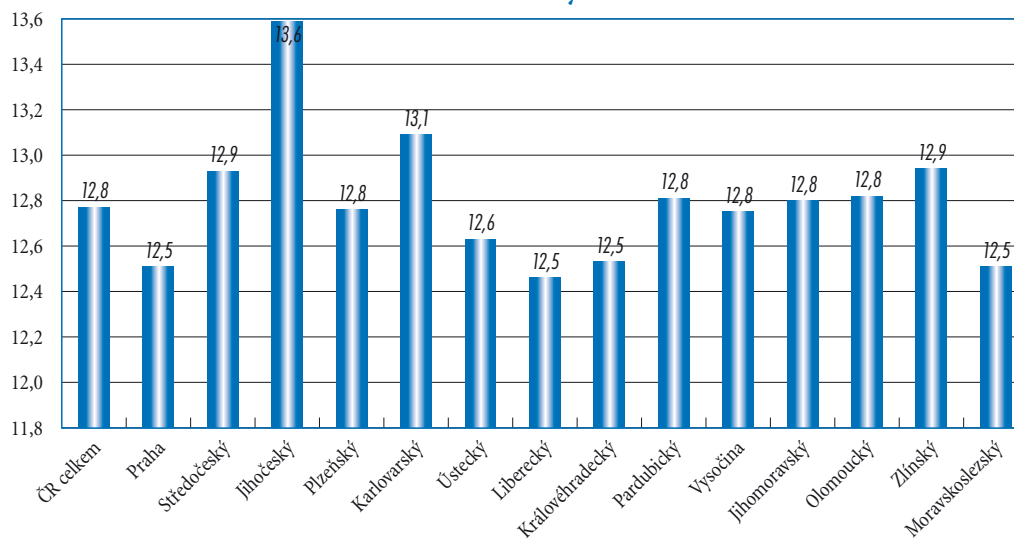

Zdroj: Vlastní výpočty ÚIV na základě dat ISP

V mateřských školách připadá na jednoho učitele, resp. učitelku v průměru 12,8 dítěte. Takto nízká (a od roku 2006 téměř neměnná) hodnota je ovlivněna zejména specifičností výuky na tomto druhu škol a individuálním přístupem k žákům.

Počty žáků na učitele/učitelku mateřských škol se v jednotlivých krajích pohybují od 12,5 v Libereckém kraji až po 13,6 v kraji Jihočeském. Je vidět, že hodnoty se příliš neliší – odchylky od celorepublikového průměru jsou způsobeny především naplněností mateřských škol v malých obcích. Vyšší než celorepublikovou hodnotu ukazatele (12,8) evidujeme pouze v moravských krajích – Zlínském, Olomouckém a Jihomoravském – a dále v Jihočeském, Karlovarském, Pardubickém a Středočeském kraji. Situace ve Středočeském kraji reflektuje současný často diskutovaný nedostatek míst v mateřských školách pro děti rodičů, kteří opouštějí Prahu a stěhují se za její hranice, což však nebývá vždy provázeno dostatečnou infrastrukturou v novém bydlišti, která by zahrnovala i vyhovující kapacitu mateřských a základních škol.

G5: Počet dětí na úvazek učitele v mateřských školách v roce 2010

V roce 2010 působilo na této úrovni škol v průměru 89,8 % kvalifikovaných učitelů, resp. učitelek. Na rozdíl od základních a středních škol je zde rozptýl mezi kraji poměrně malý. Nejvyšší zastoupení kvalifikovaných učitelů/učitelek nalezneme ve Zlínském kraji (95,3 %), těsně následuje kraj Jihočeský (93,7 %). Naopak nejméně dostatečně kvalifikovaných učitelů je ve Středočeském kraji (83,3 %) a Hlavním městě Praze (84,8 %), následují kraje Karlovarský (87,2 %) a Moravskoslezský (89,2 %). Podíl kvalifikovaných učitelů v ostatních krajích přesahuje celorepublikový průměr (89,8 %). Nízké zastoupení kvalifikovaného personálu v mateřských školách může souviset jednak s obecným nedostatkem učitelů, resp. učitelek, mateřských škol v některých regionech (důsledkem je pak zaměstnávání např. studentů či studentek s nedokončenou kvalifikací), jednak i s vyšším podílem církevních, soukromých MŠ či malých zařízení do 25 žáků, které představují specifickou nabídku předškolního vzdělávání a kvalifikační profil pedagogů zde relativně častěji není úplný.¹⁰ Tyto typy zařízení lze přitom nalézt především právě v Praze a Středočeském kraji.

ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Situaci na základních školách lze charakterizovat především nejvyššími podíly žen v učitelských sborech a vyrovnanou vzdělanostní strukturou z genderového hlediska.

Základní školy vykazují od počátku sledovaného období nejvyšší zastoupení žen mezi učiteli (s výjimkou mateřských škol), muži zde představují zhruba 14 % (od roku 2006, kdy představovali 14,1 %, jejich podíl mírně klesal až na současných 13,6 %), přičemž rozdíl ve finančním ohodnocení učitelek a učitelů

Počet žáků na učitele MŠ

Podíl kvalifikovaných učitelů v MŠ.

Specifika základních škol.

¹⁰ Podrobněji viz Šetření kvalifikovanosti a aprobovanosti učitelů, Rychlá šetření, ÚTV, září 2009.

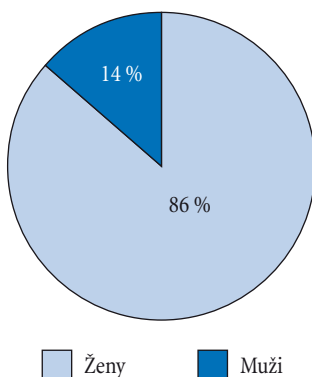
telů-mužů na základních školách jsou zanedbatelné. Od roku 2006, kdy pobíraly učitelky základních škol o 1,2 % měsíčně méně než muži, tento relativní rozdíl neustále klesal až na 0,2 % v roce 2010. Meziroční nárůst platů byl totiž u učitelek rychlejší než u učitelů-mužů. Od roku 2006 do roku 2007 vzrostly platy učitelek o 4,6 % (učitelů-mužů o 4,3 %), mezi roky 2007 a 2008 o 3,2 % (u mužů o 3 %) a mezi roky 2008 a 2009 pak o 6,1 % (u mužů o 5,9 %). Následný pokles mezi roky 2009 a 2010 byl pak u mužů nepatrně výraznější (4,2 %) než u žen (4,0 %).

Platová diference mužů a žen.

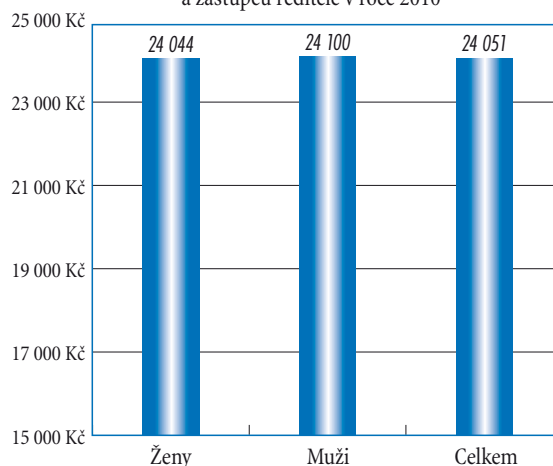
Průměrný plat učitelů-mužů na základních školách v roce 2010 dosahoval 24,1 tis. Kč, což odpovídá 100,6 % průměrného platu v republice. Průměrný plat učitelek byl jen o něco nižší – 24,0 tis. Kč – a činil 100,4 % celorepublikového průměru.

G6: Přepočtený počet učitelů základních škol a jejich průměrný měsíční plat v roce 2010

Přepočtený počet učitelů základních škol bez ředitelů a zástupců ředitele v roce 2010

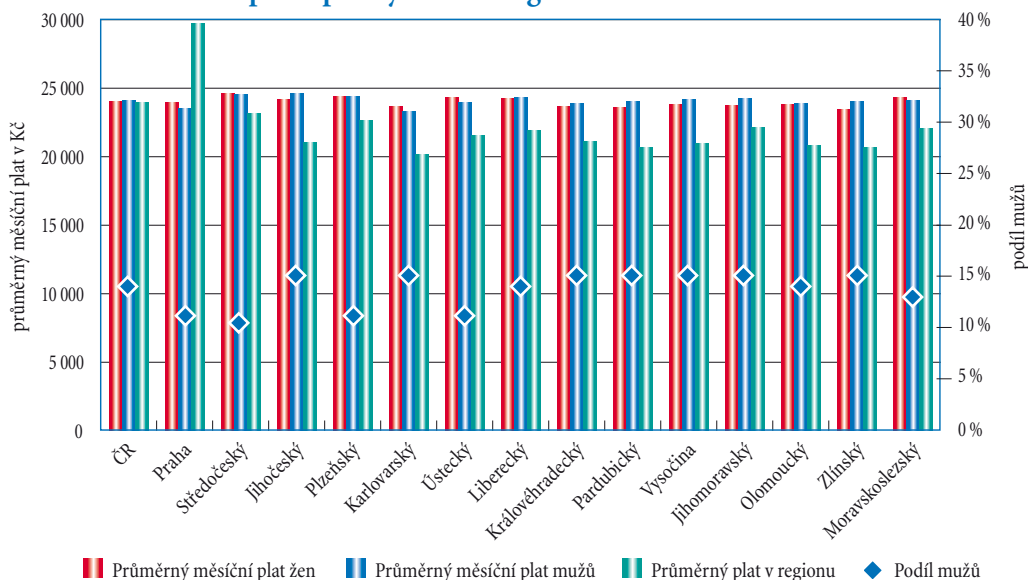

Průměrný měsíční plat učitelů základních škol bez ředitelů a zástupců ředitele v roce 2010

Zdroj: Vlastní výpočty ÚIV na základě dat ISP

G7: Průměrné měsíční platy učitelů základních škol, celkový průměrný měsíční plat a podíl mužů v regionech ČR v roce 2010

Zdroj: Vlastní výpočty ÚIV na základě dat ISP

Z regionálního pohledu se **nejvíce mužů v pedagogických sborech základních škol** vyskytovalo v Jihomoravském kraji, kde jejich podíl v roce 2010 činil 15,1 %, stejně jako v kraji Vysočina. Hranici 15 % se ještě blíží kraje Pardubický, Jihočeský a Zlínský. Naopak nejméně jsou muži zastoupeni ve Středočeském (11,5 %) a Plzeňském kraji, v Praze (12,4 %) a v kraji Ústeckém (12,5 %).

Nejvyšší platy mají učitelé základních škol ve Středočeském kraji, průměrný plat ve výši 24,6 tis. Kč přesahuje průměrný plat v regionu o 6,1 %. Relativně vysoký průměrný plat vykazují rovněž Plzeňský (24,4 tis. Kč) a Moravskoslezský kraj (24,3 tis. Kč), které svými hodnotami převyšují průměrné platy v těchto regionech o 7,7 % a 10,2 %. Za zmínku stojí Praha s průměrným platem učitelů základních škol 23,9 tis. Kč, který se ovšem vzhledem k vysokým mzdám v tomto atypickém regionu pohybuje téměř 20 % pod regionálním průměrem. Ve všech ostatních krajích přesahují platy učitelů na základních školách regionální platové průměry cca o 6 % (Středočeský kraj) až 17 % (Karlovarský kraj). Nejnižší průměrný plat učitelů základních škol vykazují Zlínský kraj (23,6 tis. Kč), Pardubický a Královéhradecký kraj (oba 23,7 tis. Kč). I přesto, že se jedná v rámci mezikrajového srovnání o nejnižší průměrné učitelé platy, uvedené hodnoty přesahují průměrné platy v regionu po řadě o 14,1 %, 14,6 % a 12,3 %.

Rozdíly v platech žen a mužů se pohybují v absolutních údajích od 529 Kč ve prospěch učitelů-mužů ve Zlínském kraji až po 316 Kč ve prospěch učitelů v kraji Karlovarském.

Co se týče **nenárokových složek platu**, pobíraly ve sledovaném období učitelky základních škol v průměru o 10 % nižší osobní příplatky než učitelé-muži (v roce 2006 o téměř 8 %, v roce 2010 již téměř o 12 %), v případě odměn činil v roce 2006 tento rozdíl 7,5 % v neprospěch žen a následně kolísal mezi 5 % až 8 %, v roce 2010 pak dosáhl 9,2 %. V průběhu sledovaného období se osobní příplatek podílel na celkovém platu žen přibližně 4 %, v roce 2010 to bylo konkrétně 3,9 %, u mužů se pak tento podíl pohyboval okolo 4,5 %, v roce 2010 činil 4,4 %. Absolutní výše osobních příplatků (v přepočtu na měsíc a osobu) se u žen pohybovala v rozmezí cca 900–1 100 Kč a u mužů pak od cca 1 000–1 200 Kč. Odměny ve sledovaném období představovaly u učitelů základních škol podíl od 4,3 % do 8,4 % platu (cca 1,0–2,1 tis. Kč) a u učitelů-mužů 4,6–8,8 % (cca 1,1–2,2 tis. Kč). V roce 2010 to bylo 4,3 % (tj. 1,0 tis. Kč) v případě žen a 4,7 % (tj. 1,1 tis. Kč) v případě mužů.

Vzdělanostní struktura učitelů základních škol je z genderového pohledu velmi vyrovnaná a v průběhu sledovaného období relativně stabilní. V roce 2010 činí podíl učitelů základních škol s vysokoškolským vzděláním 87,3 % a podíl takto vzdělaných učitelů-mužů 86,4 %. Přibližně 12 % mužů i žen má střední vzdělání s maturitní zkouškou a do zbývajících vzdělanostních kategorií spadá jen nepatrné procento učitelů. Vzhledem k tomu, že pro výkon učitelského povolání na základních školách je předepsáno vysokoškolské vzdělání pedagogického směru, není však tento stav příliš uspokojivý.

Pokud se zaměříme na nejpočetnější skupinu učitelů s vysokoškolským vzděláním, zjistíme, že průměrný měsíční plat učitelů základních škol se rok od roku stále více přibližuje částce, která je vyplácena učitelům-mužům. V roce 2006 ženy pobíraly o 1,6 % nižší plat než muži, v roce 2008 o 1,3 %, v roce 2009 o 1,1 % a v roce 2010 byl rozdíl mezi průměrným měsíčním platem učitelů a učitelů-mužů na základních školách s vysokoškolským vzděláním jen 0,9 % v neprospěch žen. Pozitivní skutečností je, že setrvalý nárůst platů byl od roku 2006 do roku 2009 nepatrně vyšší u žen (14,4 %) než u mužů (13,6 %) a následný pokles mezi roky 2009 a 2010 postihl nepatrně výrazněji muže (pokles o 4,4 %) než ženy (pokles o 4,1 %).

Podíl mužů v pedagogických sborech v jednotlivých regionech.

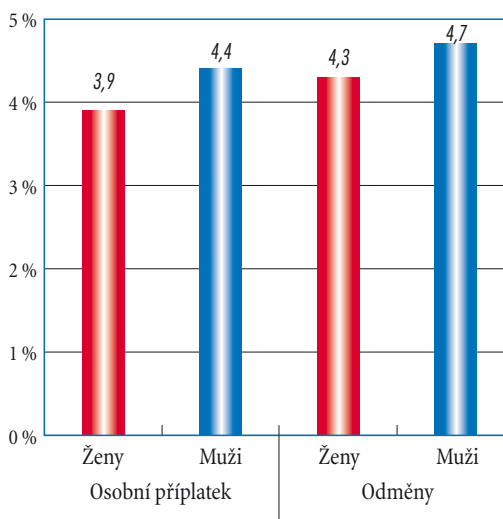
Platy učitelů ZŠ v jednotlivých regionech.

Genderové rozdíly v platech z regionálního pohledu.

Nenárokové složky platu.

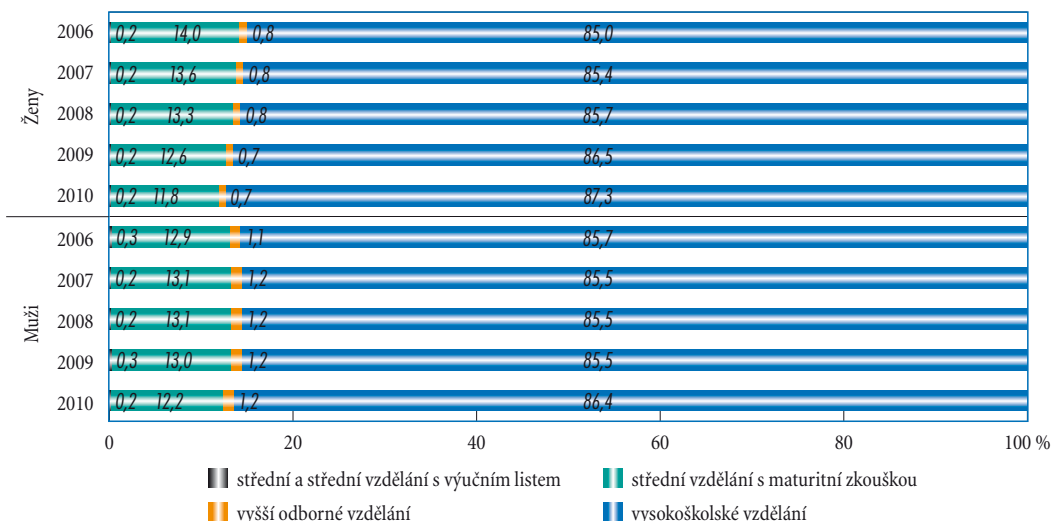
Vzdělanostní struktura učitelů základních škol je z genderového pohledu velmi vyrovnaná.

G8: Podíl nenárokových složek z celkového platu učitelů základních škol v roce 2010

Zdroj: Vlastní výpočty ÚIV na základě dat ISP

G9: Vzdělanostní struktura učitelů základních škol v letech 2006–2010

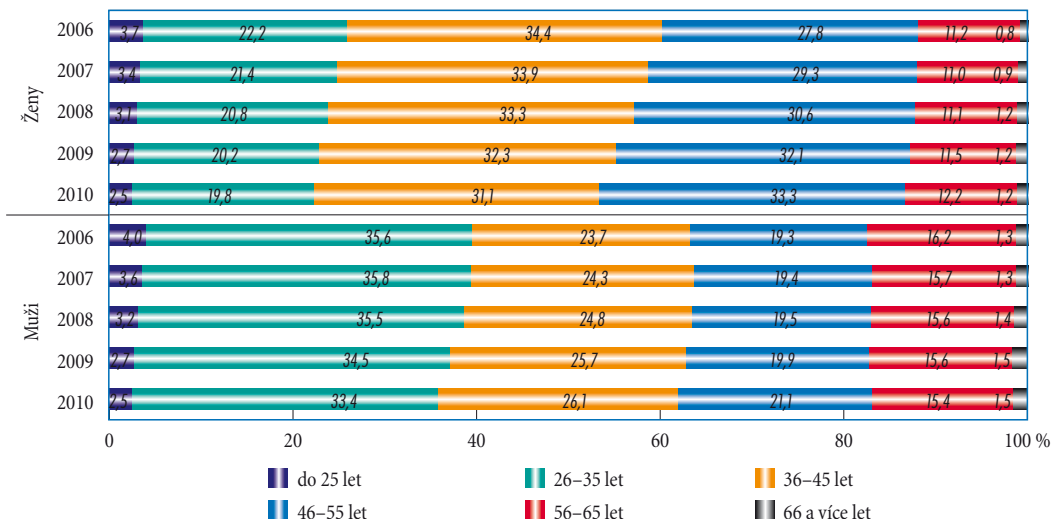

Zdroj: Vlastní výpočty ÚIV na základě dat ISP

Věková struktura učitelů základních škol.

Věková struktura učitelů základních škol se z genderového pohledu výrazně liší. Nejpočetnější skupinou jsou učitelky ve věku 36–45 let (31–34 %) a 46–55 let (28–33 %) a můžeme konstatovat, že populace učitelek základních škol relativně stárne. Zatímco zastoupení učitelek ve věkových skupinách do 45 let klesá, ve věku od 56 let výše jsou podíly učitelek stále vyšší. Věková struktura učitelů-mužů je ve srovnání se ženami výrazně mladší. Kolem 35 % učitelů-mužů je ve věku do 35 let (žen v tomto věku je pouze přibližně pětina), ale i zde je patrný relativní úbytek mladých učitelů-mužů. Stejně tak relativně ubývá učitelů-mužů 56letých a starších (ze 17,5 % v roce 2006 na 16,9 % v roce 2010) a mírně roste zastoupení mužů ve věku 36 až 55 let (ze 43 % v roce 2006 na 47,2 % v roce 2010).

G10: Věková struktura učitelů základních škol v letech 2006–2010

Zdroj: Vlastní výpočty ÚIV na základě dat ISP

Věková skupina 26–35 let vykazuje nejvyšší rozdíl v platech mužů a žen.

Věková skupina 26–35 let vykazuje nejmarkantnější rozdíly v platovém ohodnocení učitelek a učitelů-mužů základních škol, a to přibližně o 6 %. Bude zde pravděpodobně souvislost se zmíněným vyšším podílem mužů, kdy vyšší platové ohodnocení může být způsobem, jak se ředitelé na své škole snaží udržet mladé učitele-muže, kterých je ve školství značný nedostatek. V ostatních věkových skupinách se ale rozdíly postupně stírají a téměř se vyrovnávají.

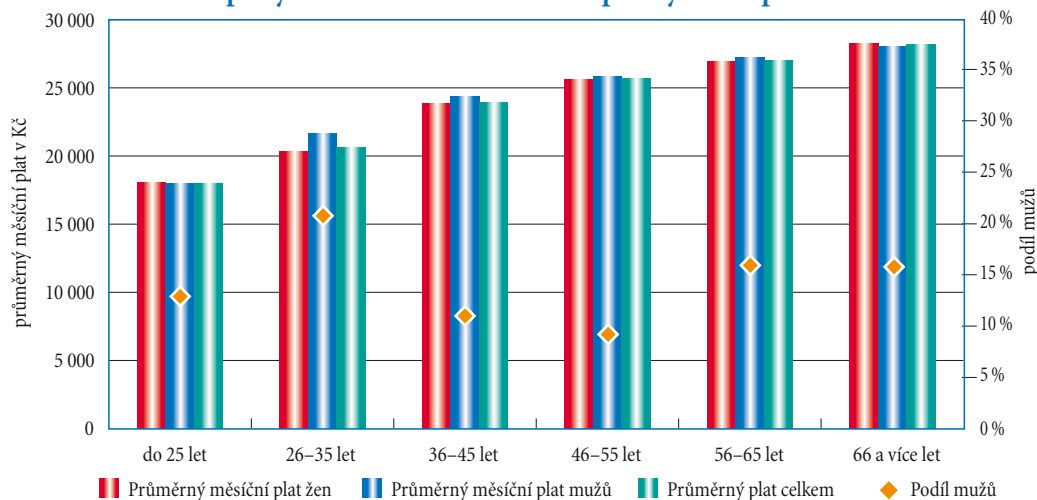
Při pohledu na **zastoupení mužů a žen v jednotlivých věkových skupinách** nalezneme mezi učiteli základních škol v nejmladší věkové skupině do 25 let v roce 2006 pouhých 15 % mužů a v roce 2010 už jen téměř 13 %. Stabilnější je věková skupina 26–35 let, kde se hodnota tohoto podílu dlouhodobě pohybuje kolem 21 %. Podíl mužů ve věku 36–45 let se dokonce zvyšuje (z 10 % na téměř 12 %). Ve starších věkových skupinách má podíl učitelů-mužů sestupné tendence v případě věkové kategorie 46–55 let z 10 % v roce 2006 na 9 % v roce 2010, u 56–65letých z 19 % na necelých 17 % a u 66letých a starších z 21 % také na necelých 17 %. Větší zastoupení žen i v těchto věkových kategoriích sílí.

V následujícím grafu je také vidět růst učitelských platů s rostoucím věkem. Zatímco v nejmladší věkové skupině se platy pohybují okolo 18 tis. Kč, v kategorii od 26 do 35 let pobírají ženy-učitelky 20,3 tis. Kč měsíčně a jejich mužští kolegové 21,6 tis. Kč. Platové ohodnocení v následující věkové skupině (36–45 let) představuje u žen 23,9 tis. Kč a u mužů 24,4 tis. Kč. Genderový rozdíl zde činí 484 Kč. Ve zbývajících věkových kategoriích průměrné platy rostou od cca 25,6 tis. Kč do 28,2 tis. Kč, přičemž genderové rozdíly jsou nevýznamné (nedosahují ani 1 %).

Zastoupení mužů a žen v jednotlivých věkových kategoriích.

S postupujícím věkem učitelské platy rostou.

G11: Průměrné platy učitelů základních škol a podíly mužů podle věku v roce 2010

Zdroj: Vlastní výpočty ÚIV na základě dat ISP

Počet žáků na učitele v základních školách se, jak již bylo uvedeno, vzhledem k odlišnému charakteru výuky na prvním a druhém stupni posuzuje **zvlášť pro každý z těchto stupňů**.

Relativně nejvíce žáků připadá podle shromážděných údajů **na učitele prvního stupně** základních škol (16,7 žáka na učitele). Tato poměrně vysoká hodnota souvisí jednak s nárůstem počtu dětí na prvním stupni základních škol v posledních letech, zejména však s organizací výuky: téměř všechny předměty jsou vyučovány jedním učitelem/učitelkou a jen výjimečně dochází k dělení tříd do skupin. **Na druhém stupni** činí průměrný počet žáků na učitele již o poznání méně (10,7) a je srovnatelný s hodnotou pro střední (v průměru 11,0 žáka na učitele) i vyšší odborné školy (11,5 studenta na učitele).

Zkoumáme-li časový vývoj sledovaného ukazatele v posledních několika letech, nutno říci, že v posledních čtyřech letech nedošlo k podstatným změnám. V případě základních škol se počet žáků mírně snížil (mezi lety 2006 a 2010 ze 14,0 na 13,6).

Diference mezi jednotlivými kraji jsou daleko výraznější na prvním stupni základních škol ve srovnání s druhým stupněm. To je dáno zejména rozdílným zastoupením malých škol a tzv. malotřídek v krajích a regionech. Nejnižší počet žáků na učitele **na prvním stupni základních škol** evidujeme v krajích Zlínském, Královéhradeckém a Olomouckém, kde hodnoty nedosahují ani 16,0 žáků na učitele. Naopak výrazně vyšší počet žáků na učitelství úvazek, než je celorepublikový průměr (16,7), nalezneme v Hlavním městě Praze (18,0) a dále i v Ústeckém a Jihočeském kraji. **Na druhém stupni základních škol** je situace poněkud odlišná; mezikrajové rozdíly zde již nejsou tak výrazné. Menší rozpětí hodnot sledovaného ukazatele je dáno především charakterem všeobecného základního vzdělávání a hustotou sítě

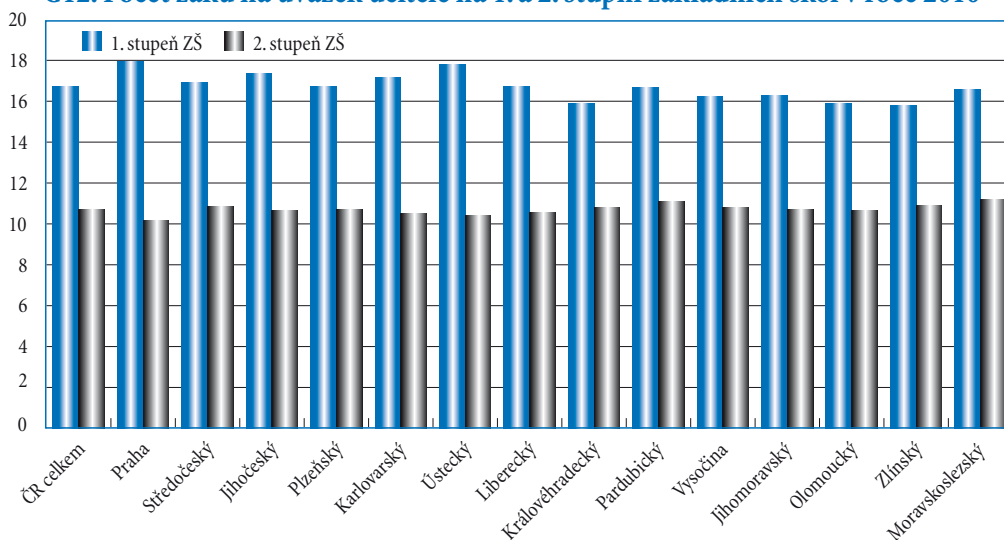
Počet žáků na učitele se posuzuje zvlášť pro 1. a 2. stupeň.

Počet žáků na učitele na 1. a 2. stupni ZŠ.

Mezikrajové diference počtu žáků na učitele ZŠ.

základních škol. Nejnižší počet žáků na učitele ve srovnání s celorepublikovým průměrem (10,7) lze nalézt v Praze (10,2), nejvyšší pak v Moravskoslezském kraji (11,2).

G12: Počet žáků na úvazek učitele na 1. a 2. stupni základních škol v roce 2010

Podíl kvalifikovaných učitelů na 1. a 2. stupni ZŠ.

Mezikrajové diference v podílu kvalifikovaných učitelů.

Jak již bylo řečeno, **podíl kvalifikovaných učitelů** je nejnižší na základních školách (86,8 % na prvním a 86,9 % na druhém stupni základní školy). Dá se předpokládat, že zmíněné nízké podíly jsou odrazem současného nedostatku kvalifikovaných pedagogů a zejména základní školy musí často vynaložit značné úsilí, aby získaly kvalitní a kvalifikovaný personál. Svou roli může hrát i fakt, že u nás (dosud) neexistuje tzv. kariérní řád pedagogických pracovníků, tzn. systém kariérního postupu učitelů vázaný na absolvování dalšího profesního vzdělávání.

Na prvním stupni základních škol existuje mezi kraji poměrně velká diverzita. Výrazně nejnižší podíl kvalifikovaných učitelů má Karlovarský kraj (71,8 %), což představuje o cca 15 procentních bodů méně, než je celorepublikový průměr (86,8 %). S poměrně velkým odstupem následuje Středočeský kraj (77,2 %). Naopak nejvyšší zastoupení kvalifikovaných učitelů lze nalézt v krajích Jihočeském a Olomouckém, kde přesahuje 91 % (92,3 % v Jihočeském a 91,9 % v Olomouckém kraji). **Na druhém stupni základních škol** jsou rozdíly v zastoupení kvalifikovaných učitelů ještě výraznější než v případě prvního stupně. Relativně nejméně učitelů s dostatečnou kvalifikací je opět v Karlovarském kraji (pouze 65,5 %), následuje sousední Ústecký kraj (75 %). V těchto regionech je podíl kvalifikovaných učitelů zhruba 65% až 75% ve srovnání s republikovým průměrem. Olomoucký a Jihočeský kraj jsou stejně jako v předchozím případě těmi oblastmi, kde je podíl kvalifikovaných učitelů nejvyšší (92,8 %, resp. 93,1 %). Devadesátiprocentní hranici přesahují i Zlínský kraj, Vysočina, Jihomoravský a Plzeňský kraj. Na nízké kvalifikovanosti učitelů druhého stupně základní školy se podílejí především školy pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami (často pouze malé školy do 50 žáků), kde řada učitelů nemá potřebnou kvalifikaci.¹¹

STŘEDNÍ ŠKOLY, VYŠŠÍ ODBORNÉ ŠKOLY A KONZERVATOŘE

Se zvyšujícím se stupněm vzdělávání roste i podíl učitelů-mužů.

Se zvyšujícím se stupněm vzdělávání se zvyšuje i podíl učitelů-mužů, ale oproti situaci v základním vzdělávání zde pozorujeme vyšší rozdíly v odměňování mužů a žen. Mezi učiteli středních škol včetně konzervatoří a vyšších odborných škol je téměř 36 % mužů, neboť velká část středních škol je odborně zaměřena a muži ve větší míře než ženy vyučují právě odborné a praktické předměty.

Učitelky středních škol, vyšších odborných škol a konzervatoří měly v roce 2010 o 2,3 % nižší platy než jejich mužští kolegové. Maxima s ohledem na sledované období tento rozdíl dosáhl v roce 2008, kdy představoval 2,8 %. V roce 2010 pobíraly ženy průměrně 25,9 tis. Kč a muži 26,5 tis. Kč. Nárůst

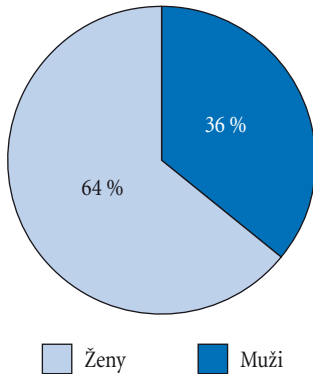
¹¹ Podrobněji viz *Šetření kvalifikovanosti a aprobovanosti učitelů, Rychlá šetření, ÚIV, září 2009.*

platů byl od počátku sledovaného období do roku 2009 naopak vyšší u žen (nárůst o 14,1 %) než u mužů (nárůst o 12,2 %), přičemž pokles mezi lety 2009 a 2010 byl u mužů a žen stejný a jejich platy oproti roku 2009 poklesly o 2,6 %.

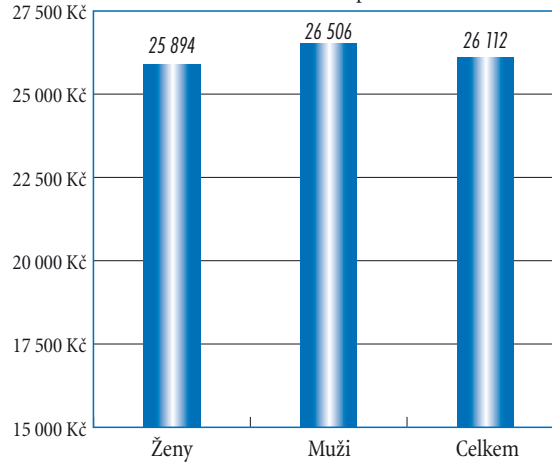
Učitelky středních škol, vyšších odborných škol a konzervatoří mají o 2,3 % nižší platy než jejich mužští kolegové.

G13: Přepočtený počet učitelů středních škol a jejich průměrný měsíční plat v roce 2010

Přepočtený počet učitelů středních škol včetně VOŠ a konzervatoří bez ředitelů a zástupců ředitele v roce 2010

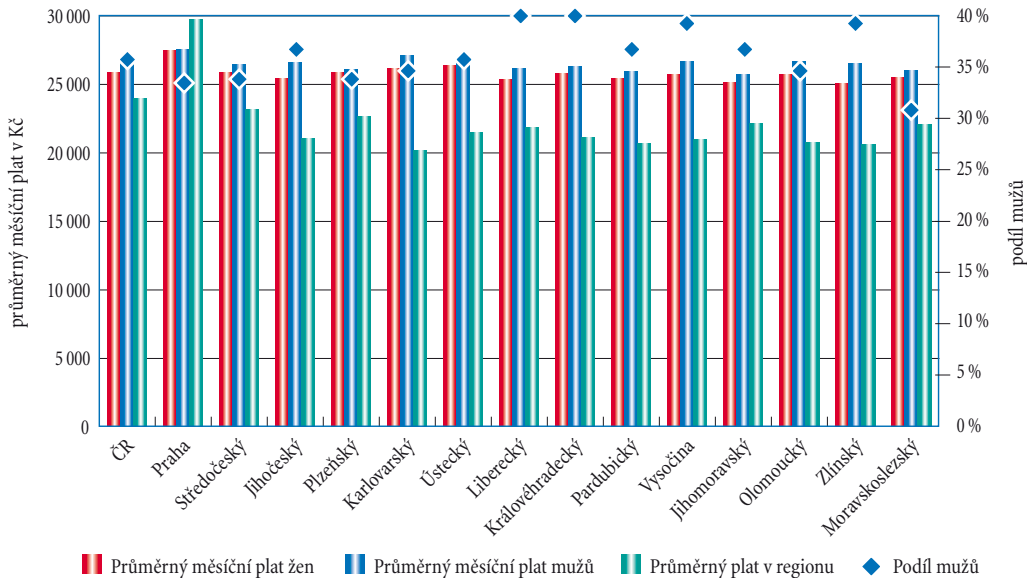

Průměrný měsíční plat učitelů středních škol včetně VOŠ a konzervatoří bez ředitelů a zástupců ředitele v roce 2010

Zdroj: Vlastní výpočty ÚIV na základě dat ISP

G14: Průměrné měsíční platy učitelů středních škol včetně vyšších odborných škol a konzervatoří, celkový průměrný měsíční plat a podíl mužů v regionech ČR v roce 2010

Zdroj: Vlastní výpočty ÚIV na základě dat ISP

Platy učitelů středních škol, vyšších odborných škol a konzervatoří ve všech regionech kromě Prahy převyšují průměrné platy, a to v průměru za Českou republiku o 9,0%. Nejvýraznější je tento přesah v Karlovarském kraji hodnotou 31,4%, s větším odstupem a přesahem od 24,2% do 25,3% následují kraje Zlínský, Vysočina a Olomoucký. Pod průměrným platem v regionu (o 7,6%) se nachází již zmíněná Praha se svou vysokou mzdovou hladinou, ačkoliv je zde plat učitelů na tomto stupni škol nejvyšší mezi

Regionální pohled na platy učitelů středních škol, vyšších odborných škol a konzervatoří.

všemi kraji a dosahuje průměrné výše 27,5 tis. Kč. V absolutních hodnotách průměrných platů učitelů středních škol, vyšších odborných škol a konzervatoří obsazují další místa hned za Prahou po řadě kraje Ústecký, Karlovarský, Vysočina, Středočeský a Olomoucký s platy ve výši přes 26 tis. Kč. Nejnižší platy pobírají učitelé v Jihomoravském a Pardubickém kraji (okolo 25,5 tis. Kč). Ve všech regionech jsou platy učitelek nižší než platy jejich mužských kolegů a rozdíly se pohybují od 0,4 % (v Praze) do 5,4 % (ve Zlínském kraji).

Nenárokové složky platu učitelů středních škol, vyšších odborných škol a konzervatoří.

Učitelky středních škol, konzervatoří a vyšších odborných škol jsou vzdělanější než učitelé-muži.

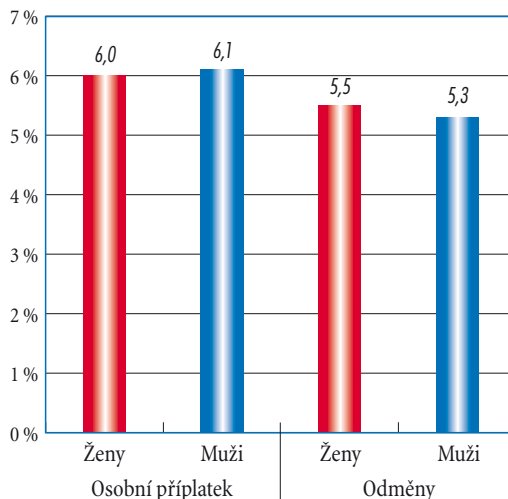
Průměrné měsíční platy učitelů středních škol, vyšších odborných škol a konzervatoří s vysokoškolským vzděláním.

Co se týče **nenárokových složek platu**, pobíraly v roce 2010 učitelky středních škol, vyšších odborných škol a konzervatoří o 4,5 % nižší osobní příplatky než učitelé-muži (jejich absolutní výše se pohybuje v průměru kolem 1,6 tis. Kč), v případě odměn (v průměrné výši cca 1,4 tis. Kč) činil tento rozdíl 0,6 %, a to ve prospěch žen.

Z pohledu dosaženého vzdělání jsou učitelky středních škol, konzervatoří a vyšších odborných škol vzdělanější než učitelé-muži. Podíl učitelek s vysokoškolským vzděláním přesahuje 91 %, zatímco mezi učiteli-muži má vysokoškolské vzdělání pouze necelých 86 %, a proto najdeme v nižších vzdělanostních kategoriích vyšší podíl mužů z celkového počtu učitelů. Zatímco mezi vysokoškolsky vzdělanými učiteli bylo v roce 2010 pouze 34 % mužů, mezi učiteli s vyšším odborným vzděláním a středním vzděláním s maturitou bylo 45–47 % mužů a v kategorii střední vzdělání s výučním listem dokonce celých 62 % mužů.

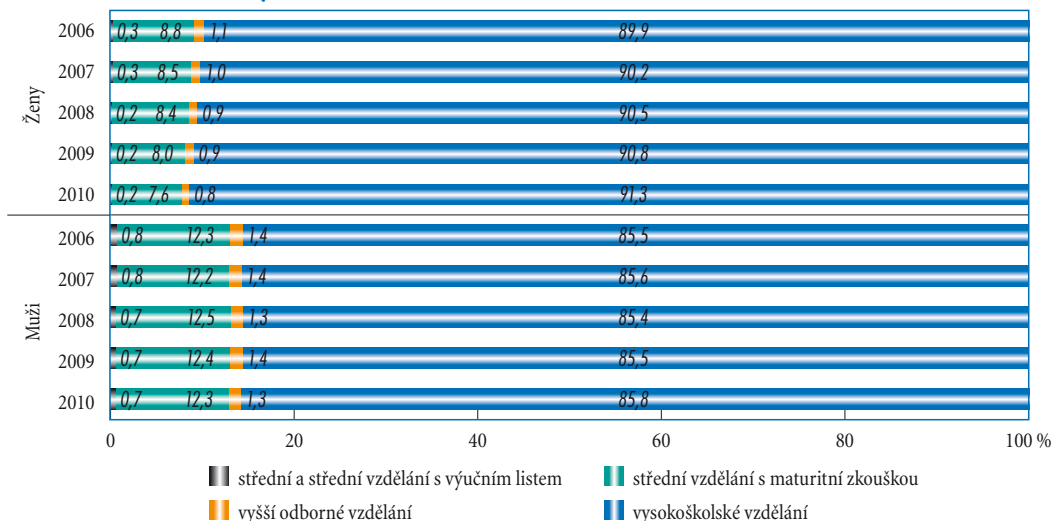
Průměrné měsíční platy se ve skupině vysokoškolsky vzdělaných učitelů na středních školách, konzervatořích a vyšších odborných školách liší z genderového hlediska o necelá 3 % v neprospěch učitelek. Učitelé-muži s vysokoškolským vzděláním pobírají 26,9 tis. Kč, zatímco jejich kolegyně pouze 26,1 tis. Kč. Učitelé-muži s vysokoškolským vzděláním vykazují mezi roky 2006 a 2009 nárůst o 13,8 %

G15: Podíl nenárokových složek z celkového platu učitelů středních škol včetně vyšších odborných škol a konzervatoří v roce 2010

Zdroj: Vlastní výpočty ÚIV na základě dat ISP

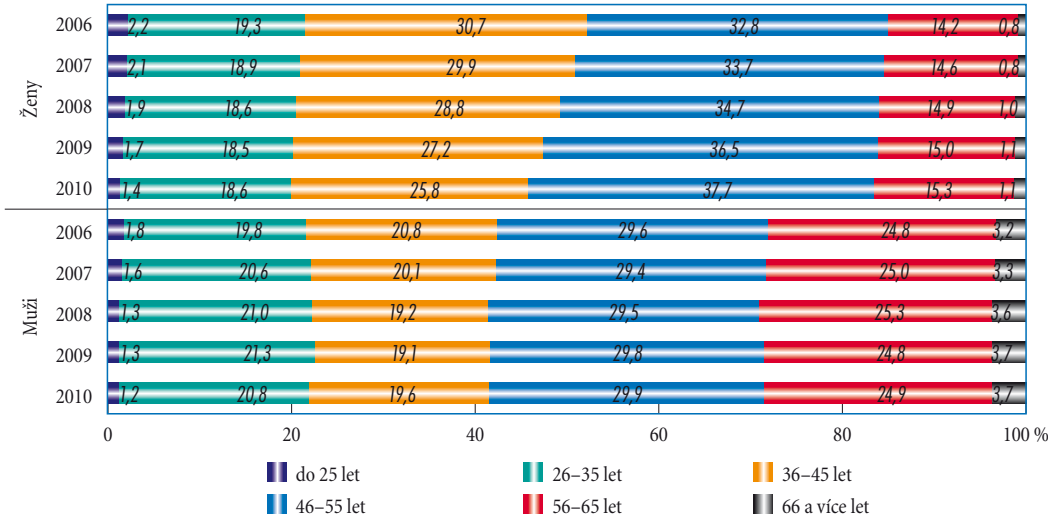
G16: Vzdělanostní struktura učitelů středních škol včetně vyšších odborných škol a konzervatoří v letech 2006–2010

Zdroj: Vlastní výpočty ÚIV na základě dat ISP

učitelky pak dokonce o 14,4 %; následný pokles v roce 2010 je genderově vyrovnaný: platy učitelů středních škol, vyšších odborných škol a konzervatoří s vysokoškolským vzděláním oproti roku 2009 v průměru poklesly o 2,6 % u žen a o 2,7 % u mužů.

G17: Věková struktura učitelů středních škol včetně vyšších odborných škol a konzervatoří v letech 2006–2010

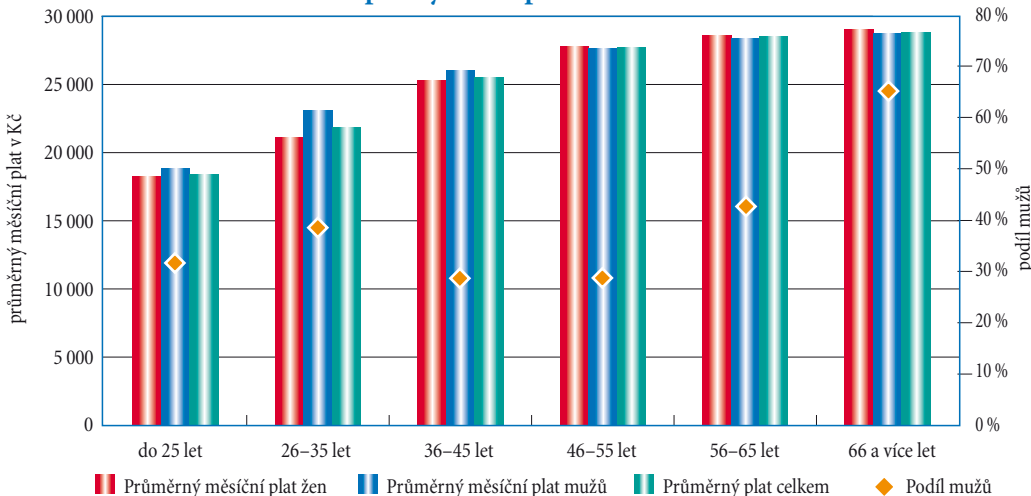

Zdroj: Vlastní výpočty ÚIV na základě dat ISP

Učitelky středních škol, vyšších odborných škol a konzervatoří byly v roce 2010 z téměř 38 % zastoupeny ženami ve věku 46–55 let (jejich zastoupení od roku 2006 postupně rostlo, a to z 34 %). Relativně roste také skupina 56letých a starších učitelek¹², i když jejich podíl není tak vysoký, v roce 2010 to bylo více než 16 %. Naopak se snižuje podíl učitelek ve věku do 45 let. Zastoupení učitelek ve věku do 25 let ve sledovaném období pokleslo z 2,2 % na 1,4 %, 26–35letých učitelek z 19,3 % na 18,6 % a 36–45letých učitelek z 30,7 % na 25,8 %.

Věkové zastoupení učitelek středních škol, vyšších odborných škol a konzervatoří.

G18: Průměrné platy učitelů středních škol včetně vyšších odborných škol a konzervatoří a podíly mužů podle věku v roce 2010

Zdroj: Vlastní výpočty ÚIV na základě dat ISP

12 Důvodem může být i prodlužující se věk odchodu do důchodu.

*Zastoupení mužů
v jednotlivých věkových
skupinách.*

*S rostoucím věkem učitelů
se stírají genderové rozdíly.*

*Průměrný počet žáků na
učitele na SŠ.*

*Průměrný počet
žáků na učitele na SŠ
z regionálního pohledu.*

*Na konzervatořích připadá
na učitele v průměru pouze
3,3 žáka*

*Průměrný počet žáků na
učitele na VOŠ.*

Mezi muži je vývoj dosti podobný. Liší se jen početní zastoupení mužů v jednotlivých věkových skupinách. Za negativní lze považovat zejména téměř 30% a stále rostoucí podíl 56letých a starších učitelů-mužů.

Rovněž v případě učitelů středních škol, vyšších odborných škol a konzervatoří se spolu s rostoucím věkem snižují rozdíly ve finančním ohodnocení učitelek a učitelů-mužů. V kategoriích do 25 let a 36–45 let věku pobírají ženy nepatrně nižší platy než muži (v roce 2010 v obou případech o necelá 3 %). Nejvyšší rozdíly najdeme v kategorii 26–35letých (v roce 2010 více než 8% rozdíl v neprospěch žen). V dalších věkových skupinách však už ženy pobírají dokonce nepatrně vyšší platy než muži, a to o 0,3–1,0 %.

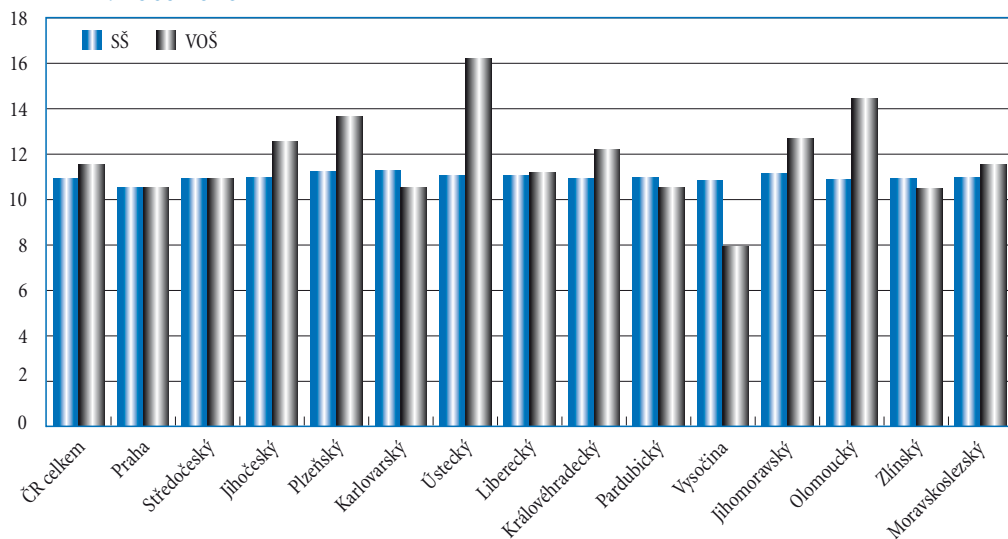
Průměrný počet žáků na učitele dosahuje **na středních školách hodnoty 11,0**. Od roku 2006 je zaznamenán pokles tohoto ukazatele zhruba o 1,2 žáka na učitele. Je nutné říci, že personální náročnost výuky se liší podle zaměření školy, tzn. je rozdíl mezi středními školami poskytujícími všeobecné vzdělávání a těmi s odborným vzděláváním. Rozdíly existují rovněž u jednotlivých oborů středoškolského vzdělání. Data bohužel neumožňují porovnání počtu žáků na učitele u jednotlivých typů a oborů středních škol.

Z regionálního pohledu vykazují hodnoty **průměrného počtu žáků na učitele** v případě středních škol značnou homogenitu, pohybují se od 10,7 ve Středočeském kraji až po 11,2 v Plzeňském kraji (celorepublikový průměr činí 11,0). Jak jsme již zmínili, podstatné rozdíly mohou existovat mezi školami se všeobecným a odborným zaměřením, data však bohužel neumožňují jejich porovnání.

Zvláštní kategorii tvoří **konzervatoře**, kde evidujeme na jednoho učitele v průměru pouze 3,3 žáka. Takto nízká hodnota je dána zejména specifičností výuky na tomto druhu škol a individuálním přístupem k žákům. Jednak se zde vzdělává mnohem menší počet žáků než na středních školách, jednak se ve výuce uměleckých oborů uplatňují specifické metody, které jsou založeny na čistě individuálním přístupu k žákům a samostatnosti. Svoji roli hraje i skutečnost, že na konzervatořích není výuka organizovaná ve třídách. V mezikrajovém srovnání dosahuje sledovaný ukazatel nejvyšší hodnoty ve Zlínském kraji (4,2 žáka na učitelský úvazek), nejnižší pak v Ústeckém (2,7) a Moravskoslezském kraji (2,8 žáka na učitelský úvazek).

Hodnota **sledovaného ukazatele je na vyšších odborných školách** jen nepatrně vyšší než na středních školách – dosahuje hodnoty 11,5 studenta na učitele. Rovněž zde je v průběhu sledovaného období patrný pokles (z hodnoty 12,7 v roce 2006). Hodnoty ukazatele vykazují na této úrovni škol **relativně nejvyšší krajevou diverzitu**, pohybují se v rozmezí od 8,0 studenta na učitele v kraji Vysočina až po 16,2 studenta na učitele v Ústeckém kraji. Za hlavní důvod větších rozdílů mezi jednotlivými kraji lze považovat

G19: Počet žáků na úvazek učitele na středních a vyšších odborných školách v roce 2010

žovat oborovou různorodost jednotlivých škol a s tím spojenou rozdílnou personální náročnost daných oborů. Roli zde hrají i rozdíly ve způsobech výuky, kdy na určitých školách se blíží středoškolskému studiu, na jiných spíše vysokoškolskému. Z časového vývoje posledních let je patrná tendence ke stále nižší naplněnosti tříd (počet studentů na učitele na vyšších odborných školách stále klesá) a vývoj sledovaného ukazatele postupně směřuje rovněž k větší homogenitě v rámci jednotlivých krajů v porovnání s minulými roky. Za zmínku dále stojí, že v posledních letech roste zájem o ostatní formy vzdělávání na vyšších odborných školách – tito studenti však do sledovaného ukazatele nevstupují.

MLADÍ UČITELÉ A OTÁZKA STÁRNUTÍ V REGIONÁLNÍM ŠKOLSTVÍ

Vývoj platu mladých učitelů a genderové aspekty.

Mladí učitelé do 4 let praxe v regionálním školství.

Vzdělanostní struktura mladých učitelů.

Z uvedených informací je patrné, že problematika stárnutí se značně dotýká i oblasti školství, resp. pedagogických pracovníků regionálního školství. Proto se na závěr ve stručnosti zaměříme na bližší charakteristiku skupiny mladých učitelů, avšak nikoli podle věku, ale podle délky praxe, a to z pohledu genderové a vzdělanostní struktury, a shrneme celkový vývoj struktury učitelů regionálního školství z pohledu věku.

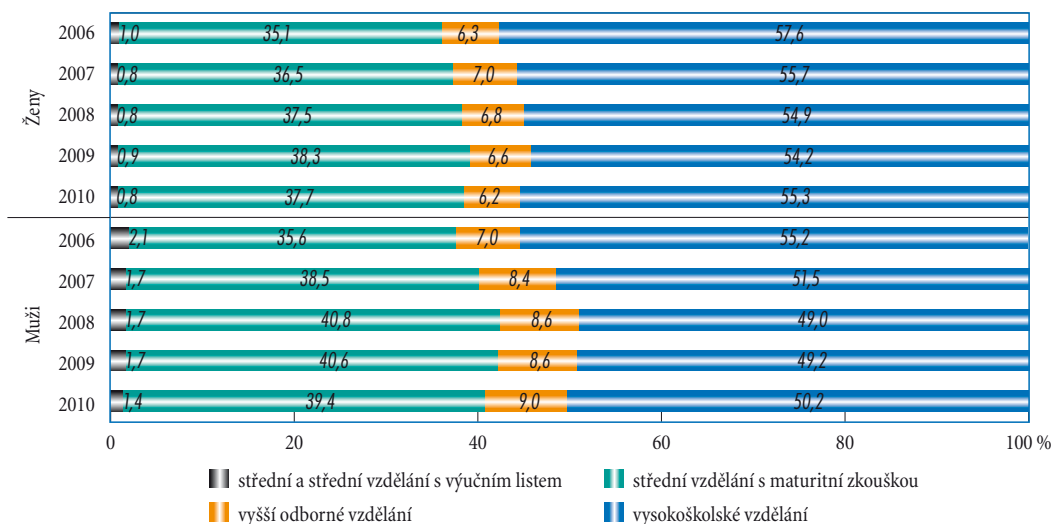
Mladými učiteli jsou pro účely této publikace míněni učitelé bez ředitelů a zástupců ředitele spadající do 1., 2. a 3. platového stupně, tedy učitelé s délkou praxe do 1, 2 a 4 let.

Ve skupině mladých učitelů (v 1.–3. platovém stupni celkem) bylo v roce 2010 jen 21,1 % mužů, zbývající podíl představovaly ženy. Od roku 2006 přitom podíl mužů poklesl mezi mladými učiteli o více než 5 procentních bodů (z 26,5 %). V rámci mateřských škol představovali mladí učitelé-muži v letech 2006–2010 okolo 1 %; na základních školách jejich podíl klesl z 23,8 % na 19,8 %; na středních školách včetně konzervatoří a vyšších odborných škol z 35,7 % na 33,6 %; na školách určených pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami z 23,6 % na 21,2 % a mezi učiteli odborného výcviku se ve sledovaném období pohyboval mezi 54,7 % a 58,6 % (v roce 2010 činil 58,2 %).

Platy mladých učitelů v roce 2010 dosáhly v průměru 17,9 tis. Kč, přičemž od roku 2006 do roku 2009 vzrostly ze 17,3 tis. Kč na 18,9 tis. Kč a následně zaznamenaly pokles. Genderové rozdíly v odměňování se ve skupině mladých učitelů mírně prohlubovaly: v roce 2006 ženy pobíraly platy v průměru o 6,2 % nižší než muži (rozdíl cca 1,1 tis. Kč); v roce 2010 pak byly platy žen nižší v průměru o celých 9 % (tj. 1,7 tis. Kč). Nejnížší platy pak pobírají mladí učitelé mateřských škol (okolo 14 tis. Kč) a učitelé odborného výcviku (okolo 16 tis. Kč). Průměrné platy učitelů ostatních stupňů škol se pohybují okolo 19 tis. Kč. Rozdíly v odměňování mužů a žen jsou pak nejmenší na základních a středních školách, vyšších odborných školách a konzervatořích (mladé učitelky zde pobírají v průměru jen o 3–4 %, tj. o cca 0,7–0,8 tis. Kč, nižší platy než mladí učitelé-muži).

Zajímavý je pak pohled na vzdělanostní strukturu mladých učitelů. Téměř 40 % totiž mezi mladými učiteli představují učitelé se středním vzděláním a pouze přibližně polovina má vzdělání vysokoškolské. Při pohledu na jednotlivé stupně škol je vysoký (více než dvoutřetinový) podíl středoškolsky vzdělaných mladých učitelů v mateřských školách (i když od roku 2006 jejich podíl poklesl z více než 77 % ve prospěch vysokoškolsky vzdělaných) a mezi učiteli odborného výcviku (téměř 94 %). Ale i na ostatních stupních škol představují téměř třetinový i vyšší podíl u mužů i u žen.

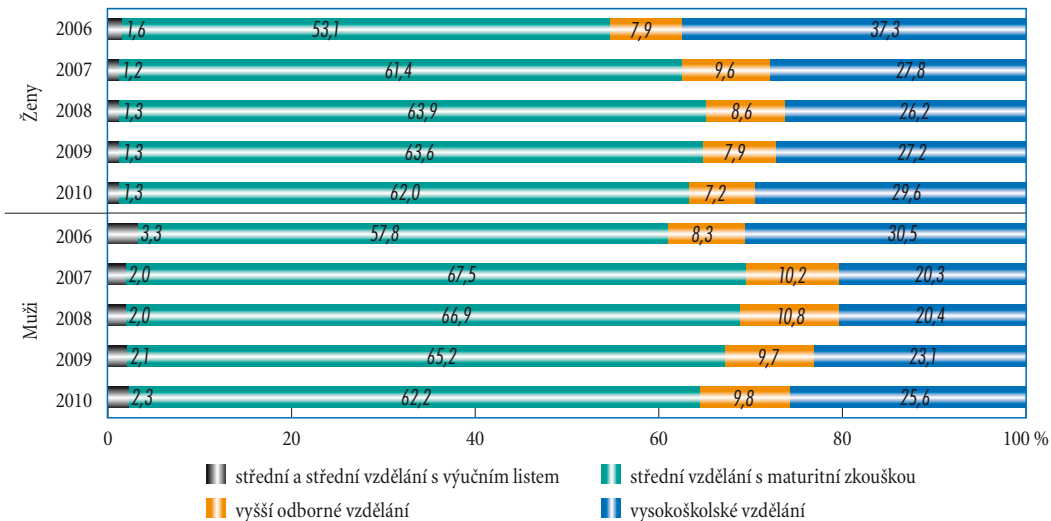
G20: Vzdělanostní struktura mladých učitelů v 1.–3. platovém stupni v letech 2006–2010

Zdroj: Vlastní výpočty ÚIV na základě dat ISP

Pohled na nastupující učitele (tedy učitele v 1. platovém stupni, resp. do 1 roku praxe) přináší určité vysvětlení vysokého podílu středoškolsky vzdělaných. Mezi nimi totiž tento podíl představuje téměř dvě třetiny a vysokoškoláků zde najdeme mezi muži pouhých 26 %, mezi ženami pak necelých 30 %. Vysoký podíl středoškolsky vzdělaných je však charakteristický nejen pro mladé učitele mateřských škol (84 %) či učitele odborného výcviku (93 %), ale i pro učitele škol základních (60 %), středních, vyšších odborných a konzervatoří (50 %) i škol pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami (62 %). Zajímavý je také fakt, že relativně více učitelů se středním vzděláním je mezi muži než mezi ženami. Na základních školách mělo v roce 2010 střední vzdělání 52 % začínajících učitelek, ale 61 % začínajících učitelů-mužů; na středních školách, vyšších odborných školách a konzervatořích byl tento rozdíl ještě výraznější (43 % vs. 58 %) a mezi nastupujícími učiteli škol pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami představoval 59 % vs. 69 %.

Graf 21: Vzdělanostní struktura začínajících učitelů v 1. platovém stupni v letech 2006–2010

Zdroj: Vlastní výpočty ÚIV na základě dat ISP

Mezi učiteli v 2. platovém stupni, tedy učiteli do 2 let praxe, je středoškolsky vzdělaných učitelů již výrazně méně (31 % žen a 29 % mužů) a vysokoškolské vzdělání se zde podílí na vzdělanostní struktuře mladých učitelů do 2 let praxe z více než 60 %. Mezi učiteli ve 3. platovém stupni se pak podíl vysokoškolsky vzdělaných blíží již 70 %. Je tedy patrné, že **mladí lidé začínají učitelskou profesi vykonávat ještě před absolvováním vysoké školy**, zejména pak muži.

Co se týče problematiky stárnutí, **mladých učitelů mezi pedagogickými pracovníky relativně ubývá** a při pohledu na vývoj v posledních pěti letech je tento trend dosti výrazný.

Z věkových struktur jednotlivých kapitol je patrné, že převážná většina učitelek (přibližně dvě třetiny) spadá do věkového intervalu 36–55 let. Mladé učitelky do 25 let v roce 2010 představovaly přibližně 3,5 %, 26–35letých učitelek je v regionálním školství 18 %, ale oproti předchozím rokům je jejich zastoupení stále menší. To se týká i 36–45letých. V průběhu sledovaného období naopak výrazně vzrostlo zastoupení 46letých a starších učitelek (od roku 2006 do roku 2010 ze 43 % na 50 %). Věková struktura učitelů-mužů je daleko vyrovnanější, a to z pohledu procentuálního rozložení i vývoje: v krajních věkových kategoriích do 25 let a 66 a více let jsou 2–3 % učitelů-mužů, v dalších desetiletých věkových skupinách se jejich podíl pohybuje okolo 25 % (a to stabilně v průběhu celého sledovaného období). Učitelé-muži jsou ve srovnání s učitelkami sice poměrně starší (56letých a starších je mezi učiteli-muži téměř 27 %, mezi učitelkami jen 14 %), ale na druhou stranu je mezi učiteli-muži také relativně více mladých učitelů do 35 let (25 % vs. 22 %).

Při pohledu na jednotlivé stupně škol se situace jeví většinou obdobně: v případě učitelek výrazně roste zastoupení zejména 46–55letých, ale také starších žen, a ve výsledku je tak v současnosti přibližně polo-

Nastupující učitelé začínají vykonávat učitelskou profesi ještě před absolvováním vysoké školy.

Problematika stárnutí v regionálním školství.

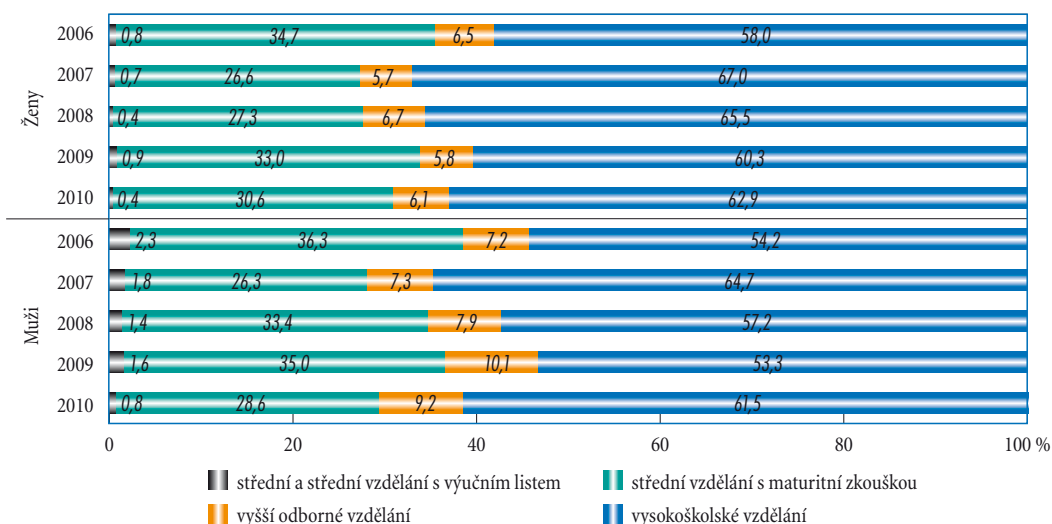
Věkové zastoupení učitelů na jednotlivých stupních a typech škol.

vina i více učitelek na jednotlivých stupních škol 46letých a starších. Největší zastoupení učitelek do 25 let najdeme v mateřských školách, a to 7,5 % z celkového počtu učitelek MŠ (jinde tento podíl v současnosti nepřesahuje 2,5 %). Na rozdíl od učitelů vyšších stupňů škol nemusí mít v mateřských školách vysokoškolské vzdělání magisterského stupně, a tudíž vstupují do praxe dříve. Naopak nejvýraznější zastoupení 56letých a starších (téměř 17 %) je mezi učitelkami odborného výcviku a na středních školách, vyšších odborných školách a konzervatořích. Vysoký podíl mladých učitelů-mužů je na základních školách (2,5 % ve věku do 25 let a více než třetina jsou 26–35letí), avšak i v tomto případě jejich zastoupení ve sledovaném období relativně klesá ve prospěch starších věkových kategorií.

Problém stárnutí a feminizace učitelů.

Je tedy zřejmé, že věková struktura učitelů v regionálním školství se postupně mění a pedagogické sbory, mimo jiné i z důvodu pozdějších odchodů do důchodu, stárnou. Kromě sílící feminizace školství, kterou potvrdil stále klesající podíl učitelů-mužů, se tak regionální školství musí potýkat i s problematikou stárnutí pedagogických pracovníků.

Graf 22: Vzdělanostní struktura začínajících učitelů ve 2. platovém stupni v letech 2006–2010

Zdroj: Vlastní výpočty ÚIV na základě dat ISP

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

apod.	a podobně
č.	číslo
ČR	Česká republika
EU	Evropská unie
HDP	hrubý domácí produkt
Hl. m.	Hlavní město
INES	Indicators of Education System (Systém ukazatelů školských systémů)
ISCED	International Standard Classification of Education (Mezinárodní standardní klasifikace vzdělávání)
ISP	Informační systém o platech
Kč	korun českých
MŠ	materšská škola
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
odst.	odstavec
OECD	Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (Organisation for Economic Co-operation and Development)
OSN	Organizace spojených národů
Sb.	sbírka
SŠ	střední škola
tis.	tisíc
tj.	to je
tzn.	to znamená
tzv.	takzvaný
ÚIV	Ústav pro informace ve vzdělávání
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu)
US \$	americký dolar
VOŠ	vyšší odborná škola
ZŠ	základní škola

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Centre for Educational Research and Innovation – **Indicators of Education Systems. Education at a Glance – OECD Indicators**. 2010. Paris. OECD.

Kol. autorů. **Krajská ročenka školství 2010**. Praha. ÚIV.

Kol. autorů. **Genderové otázky pracovníků ve školství 2011**. Praha, pracovní materiál ÚIV.

Školství pod lupou 2010

Zpracoval: Projektový a autorský tým pod vedením RNDr. Michaely Kleňhové

Vydal: Ústav pro informace ve vzdělávání, Senovážné náměstí 26, Praha 1

Grafická úprava: Miloš Vlnas

Rok vydání: 2011

www.uiv.cz

ISBN 978-80-211-0619-2